

Nakit u Osmanskom Carstvu

Špehar, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:980313>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za turkologiju, hungarologiju i judaistiku
Katedra za turkologiju

Nakit u Osmanskom Carstvu
Diplomski rad

Studentica: Antonija Špehar

Mentor: dr.sc. Vjeran Kursar

Zagreb, kolovoz 2024.

Izjava o autorstvu:

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Nakit u Osmanskom Carstvu* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora Vjerana Kursara. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora. (Vlastoručni potpis studenta)

Sažetak

Osmanski nakit, koji se razvijao od 14. do 19. stoljeća, bio je odraz bogate kulturne tradicije i društvenih vrijednosti Carstva. Tijekom vladavine sultana Sulejmana Veličanstvenog, osmanski nakit doživljava svoj zlatni period, s naglaskom na izradu dragulja i zlata. Umjetnici iz različitih regija donosili su vlastite tehnike, stvarajući prepoznatljiv stil. Kroz različite tehnike, uključujući intarziju, emajliranje i filigran, stvarani su komadi iznimne ljepote koji su ukrašavali kraljevske portrete, odjeću i oružje. Dragulji su imali važnu simboličku ulogu, predstavljajući status i moć nositelja. U Topkapı palači čuvane su velike zbirke, uključujući zlatne i srebrne artefakte, koji su bili oblikovani sa smaragdima, rubinima i dijamantima. Kapalıçarşı je bio središte trgovinskog života Istanbula, gdje su majstori draguljari okupljeni kako bi izrađivali razne vrste nakita nošene na tijelu, odjeći, cipelama, oružju i predmetima namijenjenim svakodnevnoj te ceremonijalnoj upotrebi. Umjetnost ukrašavanja zlatom i dragim kamenjem bitan je dio osmanske kulture čemu nam svjedoče preostali artefakti iz toga razdoblja.

Ključne riječi: nakit, Osmansko Carstvo, dragulji

Abstract

Ottoman jewelry, which developed from the 14th to the 19th century, was a reflection of the rich cultural tradition and social values of the Empire. During the reign of Sultan Suleiman the Magnificent, Ottoman jewelry experienced its golden period, with an emphasis on the production of gems and gold. Artists from different regions brought their own techniques, creating a distinctive style. Through various techniques, including marquetry, enameling and filigree, pieces of exceptional beauty were created to adorn royal portraits, clothing and weapons. Jewels had an important symbolic role, representing the status and power of the wearer. Topkapı Palace housed large collections, including gold and silver artifacts, which were fashioned with emeralds, rubies, and diamonds. Kapalıçarşı was the center of Istanbul's commercial life, where master jewelers gathered to create various types of jewelry worn on the body, clothing, shoes, weapons, and objects intended for everyday and ceremonial use. The art of decorating with gold and precious stones is an important part of Ottoman culture, as evidenced by the remaining artifacts from that period.

Keywords: jewelry, Ottoman Empire, jewels

Sadržaj

Uvod.....	1
Povijest nakita.....	2
Topkapı palača i sultanovo blago.....	5
Draguljarstvo u Osmanskom Carstvu	8
14. i 15. stoljeće	8
16. stoljeće	9
17. stoljeće	11
18. i 19. stoljeće	12
<i>Kapalıçarşı</i> i draguljarske radionice.....	13
Osmanski nakit.....	16
Predmeti ukrašeni dragim kamenjem.....	18
Nakit koji se nosi na tijelu	22
Ogrlice.....	25
Naušnice.....	26
Narukvice.....	27
Prstenje.....	27
Odjeća i cipele.....	28
Oružje.....	30
Podjela osmanskog oružja.....	31
Zaključak.....	34
Literatura:.....	36
Dodaci.....	39

Uvod

Osmansko Carstvo, jedno od najdugovječnijih i najmoćnijih carstava u povijesti, prostiralo se preko tri kontinenta i trajalo više od šest stoljeća, od kraja 13. stoljeća do početka 20. stoljeća. Na svom vrhuncu, Osmansko Carstvo protezalo se od jugoistočne Europe, preko Bliskog istoka, do sjeverne Afrike, obuhvaćajući strateški važne trgovačke rute i bogate kulturne centre. Njegova prijestolnica, Istanbul, bila je jedno od najvažnijih kulturnih i gospodarskih središta svoga vremena. Kulturni život Carstva bio je izrazito bogat, s velikim doprinosima u umjetnosti, arhitekturi, književnosti i znanosti. Osmanski sultani i plemstvo bili su poznati po svojoj ljubavi prema luksuzu i estetici, što se odražavalo u njihovom pokroviteljstvu umjetnostima i zanatima. U okviru osmanske kulture, nakit je zauzimao posebno mjesto. Nakit nije bio samo estetski predmet; on je imao značajnu ulogu u društvenim, ekonomskim i simboličkim aspektima života. Kao sredstvo društvene komunikacije, nakit je služio za izražavanje statusa, bogatstva i identiteta nositelja. Kroz povijest, različite kulture razvijale su svoje specifične stilove i tehnike izrade nakita, ali je osmanski nakit bio posebno poznat po svojoj raskoši, detaljnosti i umjetničkoj vrijednosti.

Ovaj rad usredotočuje se na istraživanje bogatstva i raznolikosti nakita u Osmanskom Carstvu, s posebnim naglaskom na nakit koji se nosio na glavi, vratu, rukama i tijelu općenito, te na predmete namijenjene svakodnevnoj upotrebi ukrašene zlatom, srebrom ili dragim kamenjem. Analizom različitih tipova nakita i njihovih funkcija, cilj je pružiti dublje razumijevanje o ulozi nakita u osmanskom društvu te njegovom značaju kao kulturnog i umjetničkog izraza. Kroz ovaj pregled, nastojimo osvijetliti kompleksnu mrežu društvenih, ekonomskih i kulturnih odnosa koji su oblikovali život u Osmanskom Carstvu i doprinosili bogatoj kulturnoj baštini ovog fascinantnog razdoblja. U ovom radu prvenstveno se fokusiramo na razdoblje od 16. do 19. stoljeća. Ova vremenska ograničenost nije slučajna, već je rezultat pažljivog razmatranja dostupnosti dokumenata i artefakata koji su preživjeli kroz stoljeća. Razdoblje od 16. do 19. stoljeća predstavlja posebno bogat i dobro dokumentiran segment osmanske povijesti, što nam omogućuje detaljnije i preciznije istraživanje i analizu.

Povijest nakita

Nakit od davnina izražava ljudsku kreativnost, nosi duboka značenja i simboliku, često nadmašujući svoju materijalnu vrijednost. On je odraz promjenjivih umjetničkih stilova, ali i društvenih promjena te je često bio simbol vlasti i moći.¹

Nakit ima duboke korijene u ljudskoj povijesti. Kroz stoljeća, ljudi su obrađivali dragulje i stvarali prekrasan nakit. Kultura nakita odražava bogatstvo svakog društva, a svako razdoblje ima svoj jedinstveni stil. Kao važan dio kulture, odražava identitet i vrijednosti svakog društva. Prvotno korišten za zaštitu i stjecanje moći, s vremenom je evoluirao u izraz različitih vrijednosti, uključujući ljepotu i individualnost. Kroz povijest, ljudi su izrađivali i nosili nakit kako bi zadovoljili svoje estetske potrebe i izrazili svoj osobni stil.² Iako je ukrašavanje bitan element u svim kulturama, u primitivnim društvima nakit je imao dublje značenje, povezano s magijom, zaštitom i vjerovanjima. Ovi ukrasi razvijali su se paralelno s društvenim promjenama i vjeruje se da su simboli i znakovi na njima štitili nositelja od zlih sila, uroka i bolesti. Izrada nakita od dijelova životinja temeljila se na vjerovanju da će životinje prenijeti svoje osobine na nositelja, što se naziva kontaktna magija.³

Osobe visokog društvenog statusa, poput poglavica ili vladara, običavale su biti pokopane s dragocjenim metalima i nakitom kao dio vjerovanja u život poslije smrti. U njihovim grobovima pronađeni su razni predmeti, uključujući metalni nakit od bakra i olova, kao i ogrlice i narukvice od perli. Osim toga, u nekim nalazištima kao što su Çayönü i Catalhöyük, pronađeni su materijali poput opsidijana, vulkanskog stakla koje se koristilo za ukrašavanje i vjerske svrhe, kao i kamenje, kosti i nakit od morskih mekušaca.⁴

Povijest nakita seže u gornji paleolitik, ali prava izrada zahtijevala je naprednu obradu metala i dragog kamenja te tehnološki razvoj. Taj napredak dogodio se u Mezopotamiji, Egiptu i Anatoliji krajem 4. tisućljeća pr.n.e.⁵ Tisućljetna tradicija proizvodnje nakita u Anatoliji obuhvaća prvu obradu zlata i kovanje prvog novca. Veliki bazar, nasljednik bogatstva znanja i

¹ Gül Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery: Reading History Through Jewellery* (Istanbul: BKG Yayınları, 2012), 17.

² Arda Hakkı Tezci, "Mücevherde Osmanlı ve günümüz karşılaştırmaları" (diplomski rad, Altınbaş Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2021), 4-7.

³ Şerife Dili, "Anadolu'da antik çağ altın ve gümüş takı buluntuları: Araştırmaların aşaması hakkında bir değerlendirme." (Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2011), 11.

⁴ Arda Hakkı Tezci, "Mücevherde Osmanlı ve günümüz karşılaştırmaları" 9.

⁵ Bora Rezzan, "19. yüzyıl Osmanlı resim sanatında kullanılan takılar." (Diplomski rad, Işık Üniversitesi, İstanbul, 2013), 3.

vještina Osmanlija, odigrao je ključnu ulogu u ovoj dugoj povijesti.⁶ Osmansko Carstvo je svojim jedinstvenim stilom nakita, nastalim spajanjem različitih utjecaja, postalo bitan sudionik u razvoju kulture nakita na tim prostorima.⁷ Danas je Istanbul nezaobilazno središte turske proizvodnje i trgovine nakitom.⁸

Povijest Turaka seže do 6. stoljeća kada se u kineskim izvorima pronalaze dokazi o prvoj turskoj državnoj tvorevini, točnije savezu nomadskih plemena.⁹ No, kolijevka Osmanskog Carstva je Anatolija gdje su uspostavili svoju moć i stvarali remek djela. U osnutku države, osmanski sultani bili su usmjereni na proširenje vlasti u Anatoliji, stvarajući ograničenja za luksuzne predmete poput nakita. Osvajanje Carigrada 1453. označilo je prekretnicu, omogućivši osmanskim sultanima vodeću ulogu na svjetskoj sceni. Preseljenje dvora u Istanbul pod Mehmedom II Osvajačem (1451.- 1481.) otvorilo je razdoblje kulturnog procvata, no trajno mjesto nakitu na dvoru zahtijevalo je daljnji razvoj i promjene u kulturnim vrijednostima.¹⁰

Tijekom više od dvjesto godina, od kraja 16. stoljeća do prvih desetljeća 20. stoljeća, Osmanlije su proširile svoju moć od istočnog Sredozemlja do ruskih stepa i sudanskih pustinja na jugu. Ova ekspanzija rezultirala je kontrolom ključnih trgovačkih puteva koji su nekoć povezivali Istok i Zapad.¹¹

Istočna i središnja Azija, iako geografski udaljene od Europe i nekada formirane kao različite civilizacije, kroz stoljeća su uspostavile snažnu vezu putem trgovine vrijednim predmetima poput svile, nakita i dragulja. Ovi predmeti, koji su postali simboli statusa i bogatstva, te oblikovali određeni ukus, omogućili su stvaranje velike trgovačke mreže koja se proteže od istoka prema zapadu.¹² Trgovački putevi u srednjem vijeku između zapadne Europe i istočne te južne Azije dijele se u dvije kategorije. Prva je Sjeverna trasa koja prolazi kopnenim putem, dok je druga pomorska trasa koja uglavnom prati morski put, poznata kao Južni trgovački put. Sjeverni trgovački put povezivao je središnju Aziju, Kinu i Indiju, prolazeći kroz Crno more i Malu Aziju, dok je drugi prolazio istočno kroz Siriju i Egipat. Na starim trgovačkim rutama, srebro sa Zapada, koralji, istočna svila i šećer prevaljivali su većinu puta, dok su pamuk i

⁶ Köroğlu Bilge Armatlı et al. *The Story of a Jewelry Cluster in Istanbul Metropolitan Area: Grand Bazaar (Kapalıçarşı)*. (G.U. Journal of Science, 2009), 386.

⁷ Arda Hakkı Tezci, "Mücevherde Osmanlı ve günümüz karşılaştırmaları" 7.

⁸ Köroğlu Bilge Armatlı et al. *The Story of a Jewelry Cluster*, 386.

⁹ Josef Matuz, *Osmansko carstvo* (Zagreb: Školska knjiga, 1992), 14.

¹⁰ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 17.

¹¹ Albert Howe Lybyer. "Osmanlı Türkleri ve doğu ticaret yolları". E.Ü. Edebiyat Fakültesi, *Tarih İncelemeleri Dergisi III* (1987) 141.

¹² Arsen Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher ve Ermeni kuyumcular* (Istanbul: YKY, 2022 1. Izdanje), 21.

arapska guma prevoženi samo na kraćim dionicama.¹³ Kroz povijest se javljalo više trgovačkih puteva, ali najznačajniji je bio Put svile čija je glavna značajka bila prijenos robe male težine, ali velike vrijednosti kao što su svila, skupocjeni nakit od plemenitih metala i kamenja, tinta, mirisi i začini.¹⁴

Osmansko Carstvo uspostavljeno je duž onoga što su tada bile najznačajnije trgovačke rute svijeta, svilenih i začinskih ruta. Kontrolirajući prvo istočno-zapadnu trgovačku rutu, a kasnije i sjeverno-južnu rutu, Carstvo je uspjelo održati svoju trgovinsku supremaciju gotovo četiri stoljeća. Osim održavanja kopnenog prometa između Azije i Europe, Carstvo je također razvilo trgovinu na Sredozemnom moru i Crnom moru. Svojim uspjehom u upravljanju i potpori ovoj prostranoj trgovačkoj mreži, Osmansko Carstvo se etabliralo ne samo kao entitet od velike komercijalne važnosti, već i kao sila ogromne političke moći.¹⁵

¹³ Howe Lybyer "Osmanlı Türkleri", 142.

¹⁴ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 24.

¹⁵ Zeynep Tarım, „Topkapi Palace“ (u *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, 2009), 568.

Topkapı palača i sultanovo blago

Najsajnija umjetnička djela Osmanskog Carstva su ona izrađena za riznicu sultana. Riznicu je osnovao Mehmed II (1451.- 1481.), čime je postavio temelje za očuvanje i prikupljanje najvrjednijih predmeta carstva. Svaki sultan, odmah po stupanju na prijestolje, osobno bi pregledavao riznicu, potvrđujući njenu važnost i sadržaj. Nakon pregleda, riznica bi se zaključavala pečatom. Najstariji zapis o riznici, datiran 1505. godine, navodi velike količine predmeta od srebra i zlata.¹⁶ Topkapı palača služila je kao rezidencija i administrativno središte Osmanskog Carstva od 15. stoljeća nadalje. U sklopu palače čuvala se Carska riznica, nikada opljačkana, smatrana najvećom među islamskim riznicama. Izgradnja palače započela je 1478. godine, a danas je pretvorena u muzej. U riznici su bile čuvane mnoge svete relikvije islamskog svijeta, smještene u raskošnim i dragocjenim kovčezima i kutijama.¹⁷

Palača sama po sebi predstavlja zdanje koje je poput arhitektonskog muzeja. U njoj su izloženi ne samo odjevni predmeti osmanske dinastije te osobni artefakti i pokloni koje su primili, već i raskošna kolekcija porculana i oružja, postavljeni na različitim lokacijama unutar muzejskog kompleksa. Muzej Topkapı palače obiluje iznimno bogatom zbirkom drvenih i metalnih radova te nakita, koji datiraju od 15. do 19. stoljeća. Posebno značajni su artefakti koji pripadaju ranim razdobljima islamske povijesti, a koji su sigurno pohranjeni unutar palače. Nadalje, palača posjeduje knjižnicu koja obuhvaća najvrijednije minijature, rukopise te arhivske materijale na svjetskoj razini.¹⁸

Izgrađena prema ustaljenim normama ostalih osmanskih rezidencija, oblikovana je kao kompleks s četiri temeljna segmenta. To su privatno stambeno područje, kojim je dominirao harem; obrazovno područje, poznato kao *Enderun* ili unutarnji odjel; administrativni centar, mjesto okupljanja Carskog vijeća (*Divan-ı hümayun*); te područje za pružanje usluga i osiguranje, poznato i kao *Birun* ili vanjski odjel. Unutar *Enderuna* nalazile su se i različite prostorije sa specifičnim namjenama. Među njima, ističe se Privatna odaja (*Has oda*) kao najznačajniji dio unutrašnjosti palače, namijenjen osobama koje su bile najbliže sultanu. U 15. stoljeću, osoblje Privatne odaje brojalo je 32 stražara, čuvara sultanovog oružja, čuvara njegove vanjske odjeće te čuvara posteljine. S vremenom je broj osoblja kontinuirano rastao. Osobe

¹⁶ Esin Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent* (Washington: National Gallery of Art, 1987), 113.

¹⁷ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 27.

¹⁸ Kançal-Ferrari, Nicole. "Topkapı Palace" *The Great History of Istanbul from Antiquity to the XXIth Century*, (Vol. 9, 1-9. Istanbul: İSAM and Kültür A.Ş. Projesi, 2020), 1.

zadužene za rad u Riznici (*Hazine odası*) imale su zadaću zaštititi i održavati kako unutarnje, tako i vanjske riznice, a redovito su sudjelovale u ekspedicijama sa sultanom.¹⁹

Carska riznica uvijek je bila pod nadzorom glavnog rizničara i između 60 i 100 stražara.²⁰

Glavni rizničar bio je jedan od najutjecajnijih rukovoditelja u Palači. Bio je glavni nadzornik zanatlija, *ehl-i hiref*, kojih je bilo oko 2000, provjeravao je njihove radove i raspodjeljivao plaće. Kada bi bio zamijenjen, morao je detaljno prebrojati sve predmete iz Riznice i predati ih svom nasljedniku. Stražari su nazivani *içoğlanı*. Riznica se sastojala od četiri široke dvorane i bila je prekrivena kupolom.²¹ Glavni rizničar je uvijek bio uz sultana, bilo u miru ili ratu, kod kuće ili na vojnim kampanjama. Dva registra koja su popisivala sadržaj riznice bila su potpisana od strane rizničara i uvijek su bila pod nadzorom oružara i rizničara. Nakon smrti sultana, sve vlasništvo u obliku nakita koji je sultan osobno kupio bilježilo se u dva primjerka. Ti predmeti, zajedno s jednom od knjiga, bili su pažljivo pohranjeni u željezni kovčeg i smješteni u carsku riznicu. Procedura zatvaranja riznice uključivala je upotrebu pečata od crnog kamena sultana Selima I (1512.-1520.), zvanog Strogi, kako bi se osiguralo sigurno zapečaćivanje vanjskih vrata. Selim Hrabri obogatio je riznicu plijenom osvojenim tijekom vojnih kampanja u Tabrizu i Egiptu. Naložio je svojim nasljednicima da nastave koristiti ovaj pečat, čija je zapovijed bila poštovana sve do posljednjeg dana postojanja Carstva, čime je osigurana stalna zaštita carske riznice pečatom Selima I.²²

Današnja *Hazine* Topkapı palače obuhvaća opseg od preko šest stotina predmeta, većina kojih je izložena u paviljonu koji je dao izgraditi Mehmed II u trećem dvorištu kompleksa. Ova zbirka uključuje artefakte iz originalne kolekcije sultana, kao i predmete sakupljene iz različitih dijelova same palače. Prvobitna kolekcija bila je pohranjena u zgradi poznatoj kao *İç Hazine* (Unutarnja riznica), smještena pored odaje Velikog vezira u drugom dvorištu palače. Ostali vrijedni artefakti bili su raspoređeni po raznim dijelovima palače, no najistaknutiji među njima bili su pohranjeni u Privatnoj odaji u trećem dvorištu, kasnije poznatoj kao Odaja svetog plašta (*Hırka-i Saadet Odası*) zbog prisutnosti svetog plašta koji je pripadao Proroku Muhamedu, zajedno s drugim njegovim relikvijama.²³ Povremeni porast i pad količine nakita u Riznici, te promjene u njezinoj prirodi, bile su neizbježne. Dio dragocjenih metala u Riznici bio je

¹⁹ Tarım, „Topkapı Palace“, 566-568.

²⁰ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 28.

²¹ Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation. IV. izdanje: Culture and arts* (Ankara: Yeni Türkiye, 2000), 731-732.

²² Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 28.

²³ Atıl, *The age of Sultan Süleyman*, 113.

podložan rastapanju prema potrebi za kovanje novca koji bi služio državi. Glavni rizničar je bio zadužen i za prodaju starih ili istrošenih predmeta kako bi se osigurala dodatna sredstva za državu, a štitonoše bi objavljivale predmete za prodaju. Relativno mali broj ženskog nakita mogao se pronaći u Riznici iz razloga što je samo imovina članova dinastije bila čuvana u Riznici. Slobodne žene imale su pravo ponijeti sve u svojem posjedu sa sobom kada bi napustile haremu. Neki nakit činio je miraz princeza i napuštao palaču.²⁴

Sultani su tijekom stoljeća slali brojne dragocjene darove u Meku i u grobnicu Poslanika u Medini, te su također poklonili vrijedne predmete mauzolejima svojih prethodnika i poštovanih duhovnih vođa. Ovi darovi obuhvaćali su zlatne i srebrne svjetiljke, lustere, ukrasne zavjese, kutije za Kuran te odjeću i pribor pokojnika. Mnogi vrijedni predmeti izgubljeni su tijekom prirodnih katastrofa i građanskih nemira. Riznica u palači Topkapı sadrži raznolike predmete, uključujući darove i plijen različitog porijekla poput kineskog porculana, njemačkih satova i ruskih bibelota.²⁵

²⁴ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 29-30.

²⁵ Atıl, *The age of Sultan Süleyman*, 114.

Draguljarstvo u Osmanskom Carstvu

U sljedećem ulomku pružit ćemo kratak pregled draguljarstva u Osmanskom Carstvu kroz stoljeća njegova postojanja, točnije od 14. do 19. stoljeća.

14. i 15. stoljeće

Podrijetlo osmanskog nakita može se pratiti u razdoblju osnivanja Carstva, koje obuhvaća 14. i 15. stoljeće. Važno je naglasiti da je umjetnost, uključujući i zlatarstvo, usko povezana s političkom, gospodarskom i društvenom poviješću, što vrijedi i za Osmansko Carstvo koje je tek formiralo svoje institucije. U carstvu koje je još uvijek u procesu formiranja svojih institucija, razvoj i održavanje određenih grana umjetnosti i obrta, posebno nakita i proizvodnje nakita, bili su izazovni zbog političke nestabilnosti. Jačanjem carstva i stabilizacijom državnih institucija u drugoj polovici 15. stoljeća, započeo je proces razvoja umjetnosti nakita. Iz 14. i 15. stoljeća do danas je sačuvano vrlo malo primjeraka zlatnih i srebrnih predmeta, nakita, pa čak i metalnih radova, a oni pripadaju drugoj polovici 15. stoljeća. Sultani Osmanskog Carstva primali su darove od drugih vladara i visokih dužnosnika, kao i dragocjenosti sakupljene putem osvajanja i pljačke. Tokom vladavine Osmana Gazija (1299.-1326.), pohodi su postali važan način prikupljanja dragulja i bogatstva. Podaci o nakitu iz 14. stoljeća uglavnom su ograničeni na nazive većih primjeraka, koji su često bili slični jedni drugima.²⁶ Prvi zapis o korištenju zlata u osmanskoj tradiciji govori o vjenčanju tadašnjeg prijestolonasljednika Bayezida (1389.-1402.) gdje je jedan od uzvanika mladoženji poklonio zlatne pladnjeve. Literatura često spominje zlato, bisere, rubine i smaragde, posebno u opisima Raja i Uzašašća Poslanika.²⁷ Iako su često spominjani, oblici i stilovi ukrašavanja pladnjeva nisu uvijek jasno definirani u zapisima. Ti pladnjevi su se koristili kao predmeti za prikaz raskoša na različitim događajima poput veleposlaničkih prijema i vjenčanja.²⁸

²⁶ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 51-56.

²⁷ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 37.

²⁸ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 56.

16. stoljeće

Od 1453. do posljednjih desetljeća 16. stoljeća imamo obilje dokumenata o političkom i fiskalnom upravljanju carstvom, dok nam sudski registri pružaju uvid u svakodnevni život. Za vrijeme vladavine Selima I. (1512.-1520.) i Sulejmana I. (1520.-1566.) dogodile su se velike promjene u kulturnom, vjerskom i političkom identitetu carstva. Osmansko Carstvo postalo je globalna sila, natječući se s drugim velikim silama poput Habsburgovaca i Safavida.²⁹

Pravi osmanski stil u izradi nakita se razvio u 16. stoljeću. Evlija Čelebi (1611.-1682.), čiji je otac bio glavni draguljar u palači Topkapı, smatra da je izuzetno povećanje aktivnosti u proizvodnji nakita, kako kvalitativno tako i kvantitativno, rezultat izraženog interesa Yavuz Sultana Selima I i njegovog sina i nasljednika Sulejmana Veličanstvenog za izradu nakita. Sultanova strast za velikim draguljima zadovoljena je na različite načine. Sulejman Veličanstveni, osim što je bio vladar značajnog dijela Europe, imao je značajnu zalihu dragulja dobivenih kao ratni plijen. Također je primao dragulje i zlato kao porez od lokalnih upravitelja carstva. Opis administrativnog sustava i poreznih postupaka tog razdoblja ilustrira praksu sultanova primanja. Sultani su primali nakit, blago i robu od vladara različitih zemalja, kako europskih tako i azijskih, što je potvrđeno kroz redovite isporuke tih darova.³⁰

Vladavina sultana Sulejmana I. (1520.-1566.) smatra se dobom najvećeg raskoša i bogatstva Carstva. Sulejman Veličanstveni rođen je 6. listopada 1494. godine u gradu Trabzonu gdje je proveo prvih 15 godina života u palači svog oca, Selima I (1512.-1520.). Trabzon je također bio poznat kao središte obrtnika srebrom te glavna točka distribucije srebra iz rudnika u bizantskom Argiropolisu. Vjeruje se da su i sultan Selim i Sulejman Veličanstveni stekli vještine u srebrnarskom obrtu u mladosti.³¹

Osmanski nakit oblikovali su majstori iz različitih pokrajina Carstva, svatko sa svojim tradicijama i umjetničkim vizijama. Međutim, sredinom 16. stoljeća, osmanski nakit počeo je razvijati vlastiti, prepoznatljiv stil, oslobađajući se tih različitih utjecaja. U posljednjoj četvrtini 16. stoljeća, Osmansko Carstvo doživjelo je svoje najsajnije razdoblje u izradi nakita.³²

Uz geografski i ekonomski rast, Osmanlije su aktivno tražili vlastiti identitet, što se odrazilo u raznolikosti likovnih umjetnosti i umjetnosti draguljarstva. Majstori draguljari iz različitih

²⁹ Kaya Şahin, "The Ottoman Empire in the Long Sixteenth Century." *Renaissance Quarterly* Vol. 70, No. 1 (2017), 225.

³⁰ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*; 69-71.

³¹ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri. Muhteşem Süleyman Çağı*, (Berlin: Avrupa Kültür Kenti, 1988), 17.

³² Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 733.

krajeva carstva donijeli su sa sobom vlastita iskustva u prijestolnicu, oblikujući bogatstvo umjetničkog izraza. *Ehl-i Hiref*, društvo nadarenih umjetnika i obrtnika koji su radili za osmanski dvor, uključivalo je brojne draguljare, zlatare i lapidarije. Ovo društvo bilježi prisutnost umjetnika iz različitih regija, poput Tabriza, Bosne, Horasana, Rusije, Gruzije, Skoplja, Čerkezije, Hercegovine i Grčke. Društvo talentiranih draguljara koristilo je radionice u prvom dvorištu palače Topkapı.³³

Platni spiskovi *Ehl-i Hirefa* iz vremena vladavine Sulejmana otkrivaju prisutnost brojne skupine muškaraca specijaliziranih za obradu metala i nakita. Ovi umjetnici su bili pripadnici različitih društava, te ih je ponekad bilo teško identificirati. *Cemaat-i Zergeran*, poznati kao zlatari ili kujundžije predstavljali su jednu od tih grupa. *Cemaat-i Hakkakin* bili su rezbari dragog kamenja, dok su *Cemaat-i Zernişani* izrađivali zlatne umetke. *Cemaat-i Sikkezan* proizvodili su metalne žigove za kovanje novčića i probne oznake na srebrnim i zlatnim predmetima. Pored toga, bilo je i drugih specijaliziranih zanimanja poput *kazgancija*, *kündekarija*, *küftcija* i *çikrikcija*, koji su se bavili različitim obradama metala, drveta i drugih materijala. *Zergeran*, ili zlatarsko društvo, sastojalo se od 58 članova, od kojih su 34 bili majstori, a 24 šegrti. Među njima su tri bila specijalizirana kao *sikkezan*, odnosno izrađivači pečata, predvođeni Hoca Mercan Tebrizijem, koji je došao iz Amasije. Ovaj registar, koji pruža biografije umjetnika i datume njihovog ulaska u atelje, pokazuje da je Bajezid II (1481.-1512.) zaposlio šest muškaraca, Selim I sedam, dok je Sulejman zaposlio čak njih 45.

Dokument iz 1596. godine otkriva da je broj članova u *Ehl-i Hirefu* znatno porastao. Broj zlatara je dosegnuo 110, što je bio najveći broj zaposlenih u tom odjelu u povijesti Osmanskog Carstva. Zlatari su se ravnomjerno raspodijelili između majstora i šegrti, uz Mehmeda Ustu na čelu.³⁴ Mehmed je došao iz Bosne i bio glavni draguljar od 1588. do 1606. godine. Napravio je neke od najpoznatijih i najljepših djela, a na tri djela je stavio svoj potpis što potvrđuje njegovo posebno mjesto među zlatarima Palače. Istaknuo se uspjehom u tehnikama graviranja zlata, koristeći smaragde, rubine i dijamante na uravnotežen način. Razvio je osobni stil specifičan za osmansku palaču, koristeći motive karakteristične za opću osmansku umjetnost tog razdoblja. U svojim radovima koristio je cvjetne i lisnate motive *hatai*³⁵ te *rumi*³⁶ stil, koji uključuje vitice, listove i životinjske motive.³⁷

³³ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 40.

³⁴ Esin Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 117-118.

³⁵ Hatai stil ima krupni centralan cvjetni uzorak (tulipani, ruže, zumbuli).

³⁶ Rumi stil karakterizira spiralani, vitičasti, isprepleteni biljni ornament bez centralnog motiva.

³⁷ Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 733-734.

17. stoljeće

Krajem prvog desetljeća 17. stoljeća, Osmansko Carstvo suočilo se s ozbiljnom krizom. Dok je unutarnja situacija postajala sve kritičnija, izvana se činilo da uspješno rade na očuvanju statusa velesile u međunarodnoj areni. Financijske poteškoće onemogućile su izvršavanje javnih dužnosti, posebno u vojnom području, dok je korupcija postojala na različitim razinama društva, a siromaštvo se širilo među seoskim stanovništvom. Autoritet osmanske državne moći počeo je slabiti, dok je moć harema, posebice u prvoj polovici stoljeća, postajala dominantna. Sultanije su koristile različite metode za stjecanje moći, dok su sultan i visoki dužnosnici sve više ovisili o ženama visokog položaja u haremu. Dolazilo je do kupovine položaja i miješanja harema u političke poslove, što je dodatno kompliciralo upravljanje državom. Radi rješavanja financijskih obveza, često se kovao novac manje vrijednosti, što je pridonijelo inflaciji, dok su europski jeftini, manufakturno izrađeni proizvodi sve više osvajali osmanska tržišta.

Izrada nakita i draguljarskih proizvoda nije bila ograničena samo na dvorske krugove, već je predstavljala značajnu djelatnost na različitim društvenim razinama. Putopis Evlije Čelebija dokumentira bogatstvo obrtnika u Istanbulu, gdje je broj trgovaca u zanimanjima poput zlatara, draguljara i proizvođača nakita dosezao tisuće. U *Seyahatnâmi Evlije Čelebija* spominje se 31 grupa trgovaca, pri čemu su draguljari bili najbrojniji. *Zergerân* je predstavljao najveću grupu, s 3000 trgovina i 5000 zaposlenika. Doznajemo da su u 17. stoljeću alati draguljara bili predmeti visoke vrijednosti zbog njihove izuzetne preciznosti i trajnosti izrade. Ovi alati su se prenosili s majstora na šegрта, a nakon napuštanja profesije mogli su se prodati ili čak naslijediti od strane drugih.³⁸

³⁸ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 114.

18. i 19. stoljeće

Od 1770-ih do 1840-ih, Osmansko Carstvo često je imalo velike proračunske deficite zbog ratova i troškova reformi. Država je pokušala povećati kontrolu nad prihodima, koristila unutarnje zaduživanje i devalvaciju valute. Doba tulipana, *Lale devri*, predstavljalo je razdoblje relativnog mira u Osmanskom Carstvu, protežući se od sklapanja Požarevačkog mira 21. srpnja 1718. godine do ustanka Patrona Halila 28. rujna 1730. godine. Tijekom ovog vremena, vladar je bio sultan Ahmed III (1703.-1730.), a važnu ulogu igrao je Ibrahim-paša kao veliki vezir. Unatoč općem raspadu društveno-ekonomskog sustava, dvor i sultan uživali su u raskošnom načinu života, posvećujući dane pjesništvu, glazbi i organizaciji grandioznih svečanosti. Interesantno je kako su uzgajali nove i raznobojne vrste tulipana, plaćajući visoke cijene za njihove lukovice. U tom periodu, Osmansko Carstvo sve više je prihvaćalo kulturne utjecaje Europe, izgrađujući palače i vrtove poput Versaillesa.³⁹ Do 19. stoljeća, tehnološke promjene u Osmanskom Carstvu bile su ograničene u poljoprivredi, proizvodnji, rudarstvu i brodogradnji. Carstvo nije dovoljno brzo pratilo europske inovacije, čak ni i u vojnom području, gdje su tehničke novosti usvajane s kašnjenjem. Devetnaesto stoljeće bilo je razdoblje velikih promjena u Osmanskom Carstvu. Suočeno s europskim izazovima i teritorijalnim gubicima, carstvo je nastojalo centralizirati vlast i provesti reforme po uzoru na Zapad. To je uključivalo promjene u administraciji, obrazovanju, pravu, te gospodarskim i fiskalnim sustavima. Carstvo se također integriralo u svjetska tržišta i proširilo trgovinu s industrijskom Europom, postajući izvoznik sirovina i uvoznik industrijskih proizvoda.⁴⁰

U 18. stoljeću draguljarstvo nije zadržalo isti stil kroz cijelo razdoblje. U ranom dobu ovog stoljeća draguljarstvo je kombiniralo tradiciju i inovacije, što je rezultiralo raskošnim i raznovrsnim oblicima. U to vrijeme, u Istanbulu se gotovo ništa nije moglo zamisliti bez dragulja, a čak su ih nosile žene koje nisu pripadale visokom društvu, točnije sultanovom užem krugu, kao što su primjerice žene trgovaca. Na preostalim primjercima nakita iz 19. stoljeća primijenjene su tehnike izrade nakita iz ranijih vremena. Primjećuje se veći utjecaj tombaka⁴¹, reljefnog oblikovanja, emajliranja⁴², filigrana⁴³ i tula rada. Tula rad se primjenjivao na sitne dodatke poput lančića za satove, narukvica, kućišta džepnih satova i remenja, kao i na veće

³⁹ Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, prev. Nenad Močanin (Zagreb: Školska knjiga, 1992), 105-124.

⁴⁰ Şevket Pamuk, „The Ottoman Empire in the Eighteenth Century“ *The Atatürk Institute for Modern Turkish History*. 112-113,

⁴¹ Tombak je vrsta mjedi, sadrži cink i bakar.

⁴² Emajliranje je proces u kojem se staklo mljeveno u prah tali na metalnu podlogu čime nastaje čvrsta staklena prevlaka na metalnoj površini.

⁴³ Filigran je tehnika u izradi nakita u kojoj se koriste fine srebrne i zlatne žice za izradu ornamentalnih motiva.

predmete poput pladnjeva i kotlića. Osim emajla, istaknuti su primjeri izrađeni reljefnim oblikovanjem dragulja. Filigran se koristio za ukrase raznih predmeta.⁴⁴

Kapalıçarşı i draguljarske radionice

U suvremenim istraživanjima industrijske geografije ističu se studije o uspjehu industrijskih područja poznatih kao distrikti ili klasteri. Distrikt je skupina tvrtki i povezanih institucija na određenom geografskom području koje su blizu jedna drugoj, dijele zajedničke karakteristike i međusobno se nadopunjuju. Ova prostorna blizina omogućuje lakši pristup specijaliziranim dobavljačima, uslugama i ljudskim resursima, kao i brže širenje informacija. Istanbul, kao najveće metropolitansko područje Turske, također je dom mnogim distriktima u različitim sektorima poput nakita, glazbe i drugih industrija. Među njima, *Kapalıçarşı* u četvrti Eminönü, smješten u srcu grada, može se opisati kao jedan od najstarijih i najvećih aglomeracija na svijetu, budući da je već više od pet stoljeća središte obrtničke i trgovinske aktivnosti.⁴⁵

Bazar, poznat i kao *Çârşû-yı Kebîr* ili jednostavno Veliki bazar, nije iznikao kao jedan homogeni entitet u isto vrijeme. Nastao je kao rezultat koncentracije trgovina oko dva bazara te ulica koje ih povezuju. S vremenom su te ulice prekrivene svodom, a trgovine su postale zidane građevine.⁴⁶ Bazar je skupina trgovina te može biti ulica ili kompleks trgovina koji se nalazi u zemljama gdje još uvijek postoje elementi nerazvijenosti u industrijskom smislu. Osnovni obrasci, poput specijalizacije svake trgovine te grupiranja sličnih ili povezanih grupa trgovina, prisutni su i u visoko razvijenim područjima. Međutim, ti obrasci su se jednostavno premjestili pod jedan krov, dok se uzorci vlasništva razlikuju, donoseći sa sobom dinamiku industrijskog razvoja, razlike u kupovnoj moći, promjene u navikama automatiziranih društava, i slično. U turskom bazaru, vidljive su etničke zajednice zanimanja, poput ulice zlatara, a džamija ima dominantnu ulogu kao središnje mjesto, za razliku od centralnog poslovnog distrikta u industrijskim gradovima. Osim toga, obrtnici su sudjelovali u svim fazama proizvodnje i prodaje, a muslimanski gradovi često su se sastojali od džamije i tržnica kao glavnih središta.⁴⁷

⁴⁴ Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 746.

⁴⁵ Köroğlu et al. *The Story*, 384.

⁴⁶ Eyice „Büyük Çarşı” <https://islamansiklopedisi.org.tr/buyuk-carsi--istanbul>

⁴⁷ Wolfe, *The Bazaar at Istanbul*, 24.-25.

Kapalıçarşı, srce trgovinskog života Istanbula, kulturološki je simbol koji je opstao od osmanskog doba, točnije od vladavine sultana Mehmeda Osvajača, do danas. Ovaj kompleks trgovina, star gotovo šest stoljeća, preživio je mnoge nedaće zahvaljujući svojoj jedinstvenoj arhitekturi, običajima i organizaciji, te raznolikom etničkom i vjerskom sastavu. *Kapalıçarşı* se kroz stoljeća razvijao prema potrebama trgovine, kupovnim moćima ljudi i njihovim ukusima. Njegova evolucija uključivala je dva natkrivena bazara s jedinstvenim rasporedom dućana i ulica. Zlatari i draguljari uvijek su imali posebno mjesto u Bazaru, iako su takve trgovine postojale i u drugim dijelovima Istanbula. Prema Evliji Čelebiji, u 17. stoljeću u Istanbulu je bilo oko 3.000 draguljarnica i 5.000 radnika u toj industriji. Draguljari su djelovali i u drugim dijelovima grada poput Galate i Unkapanı, a dokumenti iz 1618. godine spominju draguljarnice čak i u Edirnekapıju, na granicama Istanbula.⁴⁸

Osmanski administrativni sustav tijesno je surađivao sa zanatskim udruženjima u financijskim i administrativnim pitanjima. Ti savezi bili su odgovorni za prikupljanje različitih poreza od svojih članova, što su centralni i lokalni administratori određivali. Država je aktivno sudjelovala u imenovanju vođa unutar tih udruženja, poput *yiğitbaşıja* i *kethüde*, koji su posredovali u pitanjima oporezivanja i vojne službe. Iako su ti dužnosnici birani od strane samih majstora, konačno odobrenje davala je državna vlast, posebice sudac, *qādi*. Formalna suradnja između države i zanatskih udruženja bila je prisutna tijekom klasičnog doba Osmanskog Carstva. U Istanbulu, ta su udruženja održavala vezu s vlastima kako bi zaštitila svoj privilegirani položaj na tržištu, često tražeći podršku od državnih institucija protiv potencijalnih prijetnji njihovom ekonomskom položaju. Ta formalna povezanost s državom odražavala je čvrstu unutarnju strukturu, gdje su hijerarhijska načela bila strogo poštivana, a razina državne intervencije varirala je ovisno o specifičnostima pojedinog zanata.⁴⁹

U Osmanskom Carstvu, upravitelji su težili okupljanju trgovaca koji su bili članovi zanatskih udruženja na određenim tržnicama kako bi olakšali prikupljanje poreza, bilo da su ti porezi bili tradicionalni ili prilagođeni trenutnim potrebama. Ukoliko bi trgovci pokušali izbjeći plaćanje poreza, državni bi službenici ponekad intervenirali i prisilili ih da se pojave na određenim tržnicama. Takav pristup vjerojatno je bio jedan od motiva za okupljanje zlatara, draguljara i

⁴⁸ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 142.

⁴⁹ Onur Yıldırım, "Transformation of the Craft Guilds in Istanbul (1650-1860)." *Islamic Studies* Vol. 40, broj 1 (2001), 54-55.

trgovaca dragim kamenjem unutar tržnice. U ekonomskom okruženju Osmanskog Carstva, porezi prikupljeni od zlatara u Bazaru imali su značajnu ulogu ne samo u ranim fazama, već kroz čitavo razdoblje. Pritužbe su se počele pojavljivati 1910. godine zbog visokih poreznih stopa koje su se naplaćivale draguljarima za svaki prodani dragulj. Stoga je bilo neizbježno da se uputi peticija Ministarstvu unutarnjih poslova u ime opće zajednice zlatara. Osim odlučnosti države u prikupljanju poreza od zlatara u Bazaru, postoje i zapisi koji svjedoče o osjetljivosti prema zaštiti zlatara i prenošenju vlasništva trgovine s naraštaja na naraštaj. U sudskoj presudi koju je napisao istanbulski sudac dana 15. srpnja 1582., istaknuto je da bi, u slučaju smrti zlatara, njihove trgovine u Bazaru trebali naslijediti samo njihovi nasljednici, točnije sinovi, kćeri i zakonski nasljednici.⁵⁰ Povećani broj nekvalificiranih pojedinaca koji tajno prakticiraju zanate tradicionalno rezervirane za članove zanatskih udruženja uzrokovao je pritužbe obrtnika u glavnom gradu. Osmanska politika zahtijevala je prisutnost službenika svakog zanatskog udruženja na lokaciji gdje su trgovci dostavljali sirovine državi za distribuciju. Zanatska udruženja bila su gotovo potpuno ovisna o trgovcima, koji su donosili sirovine s različitih mjesta, i bili nadgledani od strane centralnih i pokrajinskih vlasti. Ta ovisnost je rezultirala lancem koji se protezao na druge obrtnike, čija je proizvodnja bila ovisna o dobivanju poluobrađenog materijala, poput kože koja je distribuirana među različitim zanatima, uključujući izradu obuće, sedlare, obućare i knjigovezače.

Gedik je bio sustav koji je potvrđivao monopol majstora zanatlija nad proizvodnjom ili dijelom proizvodnje određenog predmeta. Uveden u ekonomski život Istanbula u 18. stoljeću, omogućavao je prijenos *gedik* dozvole s oca na sina. Majstori su imali određeno mjesto za obavljanje svojih aktivnosti, a dokument *gedik* osiguravao im je pravnu sigurnost i olakšavao proces otvaranja radionice. Transfer *gedik* dozvola, bilo nasljeđivanjem ili prodajom, osiguravao je prijenos prava na alate i radni prostor nositelju. Iako detalji postupka u ranim godinama primjene nisu u potpunosti poznati, istraživanja sugeriraju da je nasljeđivanje s oca na sina bilo glavni način prijenosa u Istanbulu tijekom 18. stoljeća. Primjena ovih dozvola doprinijela je promjeni tradicionalnih načela osmanskih zanatskih udruženja, a prodaja istih kao kolateralna za zajmove dovela je do ulaska stranih pojedinaca u te udruge. Unatoč tim promjenama, *gedik* je ostao primarni pravni instrument putem kojeg su zanatlije tvrdile pravo na monopol nad određenim sektorom sve do sredine 19. stoljeća.⁵¹

⁵⁰ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 142.

⁵¹ Onur Yıldırım, "Transformation of the Craft Guilds in Istanbul (1650-1860)." *Islamic Studies* Vol. 40, broj 1 (2001), 62-66.

Osmanski nakit

U sljedećem ulomku istražiti ćemo osmanski nakit, fokusirajući se na njegove načine izrade i klasifikaciju. Posebnu pažnju posvetiti ćemo razlikovanju nakita koji se nosi na tijelu od predmeta ukrašenih dragim kamenjem, zlatom, srebrom i sličnim materijalima. Nadalje, predstaviti ćemo nekoliko primjeraka osmanskog nakita kako bismo ilustrirali bogatstvo i raznolikost ovih umjetničkih djela.

Izvori dragog kamenja za osmanski nakit često su bili dostupni Carstvu, kao što se može vidjeti iz povijesnih zapisa. Evlija Čelebi, na primjer, identificira Nišapur u Perziji kao izvor tirkiza, Indiju kao izvor dijamanta, Badakšan za granate⁵², Šri Lanku za rubine, Egipat i Sivrihisar za smaragde, te Jemen za bisere i karneole.⁵³ Većina smaragda koji su se koristili u osmanskome nakitu 1560-ih potječe iz Kolumbije. Zlatni i srebrni nakit stizao je iz južne Njemačke, Transilvanije, Dubrovnika i Venecije.⁵⁴ Jedan od ključnih izvora srebra za Osmansko Carstvo bio je lokaliziran u Srbiji, a to srebro se izvozilo preko dubrovačke luke, što je pridonijelo ekonomskom prosperitetu regije. U razdoblju od 1413. do 1421. godine, dubrovački trgovci su ostvarili značajan napredak zbog povećane trgovine zapadnim proizvodima i srebrom iz Srbije. U ranom 15. stoljeću, pod utjecajem Murata I. (1359.-1389.), srpski knez Lazar bio je prisiljen isporučiti određenu količinu srebra kao godišnji danak. Proizvodnja srebra u Srebrenici i Novom Brdu postigla je značajne količine, dosežući 5 tona u Srebrenici i 9 tona u Novom Brdu do 1436. godine. Godine 1436. osmanski sultan je zabranio izvoz srebra iz Trepča u Dubrovnik, zahtijevajući da Srbi srebro preusmjere u njegovu kovnicu.⁵⁵

Sultani su posebno cijenili dragulje koji su isticali njihov visok društveni položaj, te su stoga bili nazvani carskim dijamantima. Do 18. stoljeća dijamanti su bili brušeni u osnovnom obliku poznatom kao "ruža". U 18. stoljeću počeli su se koristiti moderniji rezovi, poput briljantnog reza, koji su najbolje isticali sjaj kamena. Pojava briljantnog reza postala je vidljiva na portretima sredinom tog stoljeća, što ukazuje na napredak u tehnici brušenja dijamanta.⁵⁶

⁵² *Granat je poludragi kamen koji se koristi za izradu nakita.*

⁵³ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 57.

⁵⁴ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 50-54.

⁵⁵ Halil Inalcik i Donald Quataert, *An Economic and Social History of the Ottoman Empire: 1300-1914*. (Cambridge. 1996), 258.

⁵⁶ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 58.

Klasične tehnike poput intarzije, umetanja, graviranja, vodenog žiga, granulacije, rada s kalupom, ažura, matiranja, oplate, pozlate nastavile su se koristiti u izradi osmanskog nakita. Zbog promjena na tržištu i potrebe za novim motivima, neke tehnike su se postupno smanjivale ili nestajale. U 18. stoljeću intarzija na različitim materijalima bila je česta, a praksa intarzije oružja održala se do početka 19. stoljeća. Emajliranje, koje koristi pijesak i silicijev dioksid s raznim mineralnim oksidima za boju, bila je jedna od najrazvijenijih tehnika ukrašavanja u 18. stoljeću.⁵⁷

⁵⁷ Arsen Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher ve Ermeni kuyumcular*, Vol 2 (Istanbul: YKY, 2022), 5.

Predmeti ukrašeni dragim kamenjem

U riznici Topkapı palače smješten je obilan broj artefakata koji su ukrašeni draguljima, dragim i poludragim kamenjem. U nastavku će biti prikazan kratak pregled predmeta koji su namijenjeni svakodnevnoj, praktičnoj upotrebi.

Srebrno i bakreno posuđe često su bili ukrašeni motivima poput rumijskih svitaka, lisnatih oblika u obliku trolista i četverolista, te izražajno zakrivljenih stabljika i listova. Jedno od značajnih središta obrtničke djelatnosti izvan dvorskih radionica bila je "Tržnica lijevača" smještena u Süleymaniji, koja je postala poznata po svojim izvrsnim radovima u izradi mjedenog posuđa. Na toj tržnici istaknuli su se predmeti kao što su žeravice, posuđe, pladnjevi, pehari, svijećnjaci, prskalice za ružinu vodicu, bravarski elementi, brave i ručke.⁵⁸

Predmeti izrađeni od zlata koji potječu iz vladavine Sulejmana gotovo su jednako rijetki kao i oni izrađeni od srebra zbog pretvorbe u kovanice. Preživjeli su samo najcjenjeniji primjerci od kojih je jedan zlatna čaturica.⁵⁹ I danas se može vidjeti u muzeju palače Topkapı. Karakteristična je po svojoj jedinstvenoj formi, te je služila kao posuda za prijenos vode za piće sultanu.⁶⁰ Veliki smaragdni cvijet u središtu čaturice okružen je u prvom redu cvjetovima od rubina, a zatim, u drugom redu, cvjetovima od rubina i smaragda. Sve je povezano finim zlatnim granama.⁶¹ Čaturica je bogato ukrašena zlatnim palmetama, pločama od blijedozelenog žada i draguljima. Površina je dodatno ukrašena cvjetnim motivima iscrtanim i urezanim na matiranoj podlozi, stvarajući slojeviti efekt. Većinu dragulja na djelu čine smaragdi i rubini, uz prisutnost i drugog kamenja ljubičaste i blijede boje, što bi mogli biti ametisti, almanditi, safiri ili dijamanti⁶² (Slika 1).

U muzejskoj riznici palače Topkapı nalazi se još nekoliko zlatnih čaturica koje potječu iz druge polovice 16. stoljeća. Sve su one optočene dragim kamenjem i ukrašene zlatnim detaljima.⁶³

U muzejskim zbirkama izvan Turske mogu se pronaći jednoručne srebrne čaturice rađene po uzoru na mjedene posude Timurida iz kasnog 15. stoljeća. Oblik ovih čaturica uključuje jednu

⁵⁸ Metin Sözen, *Arts in the age of Sinan : the 400th commemorative year of Mimar Sinan*. (Istanbul: Ministarstvo kulture i turizma Republike Turske, 1988), 270-271.

⁵⁹ Atil, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 123.

⁶⁰ Sözen, *Arts in the age of Sinan*, 272.

⁶¹ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 127.

⁶² Atil, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 125.

⁶³ Sözen, *Arts in the age of Sinan*, 272-275.

ručku u obliku zmaja, pri čemu je glava zmaja pričvršćena za obod, dok je njegov zakrivljeni ili lepezasti rep spojen na donji, veći dio tijela posude. Ručka, lijevana odvojeno, bila je lemljena na sam predmet. Primjer takve čaturice je pozlaćena srebrna čaturica s poklopcem iz polovice 16. stoljeća, koja se nalazi u Victoria i Albert muzeju u Londonu.⁶⁴

U nizu zanimljivih primjera bokala (*sürahi*) iz 16. stoljeća ističu se neki posebno vrijedni primjerci. Jedan od njih obilježen je dodatkom ručke na mjestu palca i ravnom poklopcu. Podloga ovog bokala obojena je zelenom bojom s diskretnim točkicama, dok su za ukrašavanje korišteni rubini, smaragdi i biseri. Interesantno je da postoji mogućnost kako je poklopac preuzet s drugog bokala, s obzirom na to da cvjetni uzorak i zlatni ukrasi na njemu nisu iste živosti kao na tijelu bokala.

Drugi primjer bokala ističe se svojom zlatnom površinom, te osam plavih prozora izrezbarenih u obliku cvjetova i ukrašenih rubinima i smaragdima. Grlo ovog bokala tanje je od prvog primjera, a poklopac je oblog oblika i izrađen od istog dragog kamenja koje se koristilo za ukrašavanje tijela bokala.⁶⁵

Pisaći pribor čuvao se u kutijama koje su imale različita imena poput *kalemdan* ili *kalem kutusu*. Karakteristične dimenzije tih spremnika, obično dužine 30-40 centimetara, visine 10 centimetara i širine 15 centimetara, omogućavale su praktično skladištenje pribora. Posebno su značajni bili utori na lijevoj strani kutije, koji su služili kao spremnici za tintu.⁶⁶

Kutija za olovke od gorskog kristala predstavlja zanimljiv primjer predmeta namijenjenog svakodnevnoj uporabi. Zaobljenih rubova i ravnog poklopca, ukrašena je pločicama od papira s cvjetnim motivima. Rubovi su obrubljeni zlatnim trakama s ugrađenim smaragdima. Na pločama od kamenog kristala također su rubini i smaragdi, dok je unutrašnjost opremljena *niello* pločom, optočenom draguljima, s tri spremnika za tintu⁶⁷ (Slika 2).

Porculanska kutija za pisaći pribor izrađena krajem 16. stoljeća predstavlja izvanredan primjer raskošno ukrašenog pribora za pisanje. Kutija je u obliku pravokutnika s blago kupolastim poklopcem. Vanjska strana ukrašena je zlatom u *kameja* tehnici⁶⁸ i sitnim lotosovim listovima, dok su rubini izrezani u *baget* stilu postavljeni u sredini svakog lotosa. Most s zlatnom visećom bravom dodan je kasnije i ukrašen je smaragdima i rubinima. Unutrašnjost je podijeljena na odjeljke za pribor za pisanje, uključujući kamenicu s kapom od zelenog žada ukrašenu zlatom

⁶⁴ Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 121.

⁶⁵ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 149.

⁶⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Kalem" *İslam Ansiklopedisi* (2001), 243-245.

⁶⁷ Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 130.

⁶⁸ *Kameja* je tehnika obrade u izradi nakita pri čemu se tvori rezbareni reljef.

i cvjetnim motivima, kamenicu za sušenje viška tinte obloženu zlatom, te veliku kamenicu za tintu od sive-zelene jade u obliku lotosovog pupoljka s vrhom također ukrašenim zlatom.⁶⁹

Zlatno posuđe se koristilo na važnim svečanostima što potvrđuje spisak iz 1704. godine gdje se navodi mnogo bokala, tanjura i pladnjeva od srebra i pozlate.⁷⁰ Jedini preostali srebrni predmet izrađen za sultana Sulejmana Veličanstvenog koji se nalazi u palači Topkapı jest mali srebrni tanjur s blago uzdignutim, zaobljenim rubom. Tanjur je pozlaćen s prednje i stražnje strane, a na središnjem medaljonu su ugravirani svitci s cvjetnim motivima. Tanjur nosi Sulejmanov pečat utisnut na vanjskom dijelu.⁷¹

U Osmanskom Carstvu, umjetnost ukrašavanja zlatom i dragim kamenjem dosegala je svoj vrhunac, obuhvaćajući gotovo sve aspekte života. Majstori su pažljivo oslikavali i ukrašavali zlatom i dragim kamenjem gotovo sve, čak i korice knjiga, uključujući primjerice Kur'an. Bosanski majstor Mehmed isticao se kao jedan od najvažnijih dvorskih draguljara u razdoblju od 1588. do 1606. godine, služeći tri osmanska sultana: Murada III. (1574.-1595.), Mehmeda III. (1595.-1603.) i sultana Ahmeda I. (1603.-1617.). Njegovi potpisani radovi, koji su bili u skladu s klasičnim osmanskim stilom, postali su simbol tog sjajnog razdoblja. Jedno od njegovih remek-djela je ukrašena knjižna korica za Dîvan sultana Murada III., datirana iz 1588. godine.⁷² Rađena je od zlata optočenim smaragdima, rubinima i dijamantima.⁷³ Još jedan rad koji upućuje na majstora Mehmeda je svezak Kur'ana, datiran iz kasnog 16. stoljeća, dimenzija 7,8 cm x 10,8 cm, izrađen s izuzetnim ukrasima od dragog kamenja. Vanjski dio kože obložen je zlatnim okvirom i četiri ploče od svijetlozelenog žada iznutra, povezane su tankim zlatnim prstenovima. Tri od tih ploča ukrašene su smaragdima i rubinima u nosačima prstena s ornamentima od zlatnih listića i obručima od latica⁷⁴ (Slika 3).

Zrcala su imala značajnu ulogu u srednjovjekovnoj islamskoj umjetnosti, te su bila obogaćena vjersko-magijskim značenjem koje seže u antičko doba. Narodno vjerovanje smatralo je zrcala predmetima koji donose sreću i imaju moć iscjeljivanja. Prema vjerovanju, učinak zrcala ovisio je o vrsti i kvaliteti metala korištenog za njihovu izradu. U Osmanskom Carstvu, zrcala su

⁶⁹ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 155.

⁷⁰ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 130.

⁷¹ Atil, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 120-121.

⁷² Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 111.

⁷³ Sözen, *Arts in the age of Sinan*, 293.

⁷⁴ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 102.

izrađivana od različitih materijala, uključujući zlato, srebro, žad, željezo i broncu, često s ručkama.⁷⁵

Okruglo ogledalo, nastalo između 1520. i 1530. godine, visine 30 cm i promjera 14 cm, predstavlja primjer luksuzne dekoracije u Osmanskom Carstvu. Izrađeno je s okvirom od kovanog željeza ili čelika u obliku kapice, dok ručka od tamnozelenog žada pruža uglađeni, gotički ukras. Rubini i tirkizi postavljeni su na zupčane nosače oko pozlaćenog zrcala. Stražnja strana ogledala ukrašena je pozlaćenim reljefima i ima dekorativne elemente poput trokuta s okruglim vrhovima, spiralnih reljefa i kružnih oblika s prugama oblaka. Područje oko ruba ogledala ukrašeno je *guilloche* arabeskama, dok rubini i tirkiz krase vanjski okvir. Stražnji rub ogledala ukrašen je pločom sa stihom napisanim na perzijskom pismu. Ovo remek-djelo tehničke vještine i umjetnosti iz tog vremena ističe se svojom izuzetnom dekorativnošću⁷⁶ (Slika 4).

Osim toga, datiran iz kasnog 16. stoljeća i izrađen od žada i ukrašen dragim kamenjem još je jedan primjer luksuznog zrcala. Zrcalo je izrađeno u klasičnim oblicima, s pažljivo odabranim dragim kamenjem, pokazujući vrhunsku zanatsku vještinu tog doba. Ova ukrasna ogledala često su slana u inozemstvo kao pokloni, što ukazuju i zapisi o tome kako je ruskom veleposlaniku predstavljeno nekoliko metara vrijedne tkanine, košarica s voćem i pladanj s cvijećem, zajedno s ogledalom od žada s dijamantima, čija je vrijednost iznosila 8.500 kuruša.⁷⁷

U palači Topkapı nalazi se još jedno zanimljivo ogledalo izrađeno za sultana Sulejmana 1543./1544. godine, koje je stvorio umjetnik po imenu Gani. Ovo ogledalo ilustrira upotrebu raznolikih materijala, tehnika i stilova ukrašavanja. Sastavljeno je od tri komada duboko izrezbarene bjelokosti: dvije ploče nalaze se na stražnjoj strani, dok je treća ploča smještena na prednjoj strani i pričvršćena na jezgru od ebanovine nizom zlatnih čavala. Drška od ebanovine ima užljebljeni dizajn s utorima postavljenim dijagonalno prema središtu, stvarajući efekt tordiranja. Rebrasti prsten povezuje dršku s glavom od slonovače, koja završava izduženom kuglom s rebrastim ukrasom⁷⁸ (Slika 5).

⁷⁵ Nermin Sinemoğlu, "Ayna" *İslam Ansiklopedisi* (1991), 259-260.

⁷⁶ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 157.

⁷⁷ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 151.

⁷⁸ Atil, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 138-139.

Nakit koji se nosi na tijelu

Mogući razlog manjka sačuvanog nakita iz osmanskog razdoblja je što su ljudi, suočeni s teškim vremenima, često prvo prodavali svoje zlato, srebro i druge dragocjenosti, ali i činjenica da su topili nakit u novac u teškim financijskim situacijama. U osmanskoj kulturi, nakit je obuhvaćao gotovo svaki aspekt života, posebno onih osoba visokog društvenog statusa. Od raskošnih predmeta ukrašenih draguljima i plemenitim kamenjem do detaljno izrađenih komada koji su se nosili na gotovo svim dijelovima tijela, nakit je bio neizostavan dio osmanske estetike. U ovom ulomku istražiti ćemo raznolikost nakita koji je krasio tijela pripadnika Osmanskog Carstva.

Pokrivala za glavu imala su važnu simboličku ulogu u označavanju društvenog, ekonomskog, kulturnog, profesionalnog i vjerskog statusa nositelja. *Kavuk*, tradicionalno pokrivalo koje se nosilo tijekom osmanskog razdoblja, označavao je vjersku pripadnost nositelja muslimanskoj zajednici. Članovi dvora, vojske i uleme nosili su različite oblike pokrivala, čija je forma varirala prema rangu ili prigodi. Turbani su bili važan simbol statusa i često su bili prikazani na nadgrobnim spomenicima kao indikator društvenog položaja.⁷⁹

U mnogim muslimanskim zajednicama vladari su nosili *sorguç* na svojim pokrivalima za glavu. Bili su ukrašeni draguljima i perjem te nošeni tijekom različitih svečanih prigoda kao što su ustoličenja, praznici, vjenčanja ili procesije, na primjer, prilikom pozdrava građana petkom u gradovima. Posebno se ističe upotreba *sorguça* kada bi sultan i visoki državni dužnosnici odlazili u vojne pohode.⁸⁰ U Velikom bazaru u Istanbulu postojalo je zanatsko udruženje koje se bavilo izradom *sorguça*, a proizvođači *sorguça* bili su uključeni i u Udrugu nadarenih. Evlija Čelebi spominje trgovce perjem koji su se bavili opskrbom perja za izradu *sorguça* te navodi različite vrste perja koje su se koristile za tu svrhu, uključujući perje roda, čaplje i pauna. Kočija draguljara koja je sudjelovala u festivalskoj povorci 1720. godine bila je ukrašena draguljima, privjescima i *sorguçima*.⁸¹

U nastavku ćemo dati neke primjerke *sorguça* kroz povijest Osmanskog Carstva.

Sorguç koji datira iz kasnog 16. stoljeća visine 16 cm izrađen je od zlatnog igličastog nosača sa zaobljenim vrhom na stražnjoj strani i ravnim, lopatastim medaljonom na prednjoj strani. Zlatna površina *sorguça* ukrašena je crnim obrubima i cvjetnim motivima. Ornamenti na

⁷⁹ Betül İpşirli Argit, "Clothing and fashion in Istanbul (1453-1923)" *History of Istanbul* (2019).

⁸⁰ Tarım Ertuğ, Zeynep. "Sorguç" *İslam Ansiklopedisi* (2009), 378-380.

⁸¹ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 193.

prednjoj i stražnjoj strani sastoje se od cvjetnih oblika s ugrađenim rubinima i tirkizima. Na prednjoj strani nalazi se veliki pravokutni safir, oko kojeg su, pretpostavlja se u 17. stoljeću, dodana četiri dijamanta čiji su donji krajevi oblikovani poput ruže. *Sorguç* je pričvršćen na turban lancima ukrašenim tirkizima.⁸²

U 17. stoljeću pronalazimo predmet koji zauzima posebno mjesto u povijesti osmanskog nakita, nazvan *Tepe Sorguç*. Pretpostavlja se da se radi o *sorgucu* koji je Mehmed IV prilikom svog ustoličenja nosio između dva bočna *sorguç*a. Dimenzije su mu 13 x 4,2 cm, ima smaragd od 458 karata koji je u svom prirodnom obliku smješten u zlatnom ležištu. S njega se spuštaju 4 zlatna lanca koji se mogu pričvrstiti na turban⁸³ (Slika 6).

Još jedan *sorguç* koji možemo pronaći u muzeju palače Topkapı nastao je u 18. stoljeću te ga iznimno posebnim čine dva velika smaragda, veliki rubin na vrhu i mnoštvo malih dijamanta i bisera koji ih okružuju. Četiri lanca koja se s donje strane spuštaju sa *sorguç*a ukrašeni su dijamantima i biserima⁸⁴ (Slika 7).

Kada je riječ o pokrivalima za glavu u osmanskoj kulturi, posebno mjesto zauzima poznata kruna izrađena za Sulejmana Veličanstvenog. Radi se o kruni rađenoj u četiri reda ukrašenoj rubinima, dijamantima, biserima, izuzetno dugim smaragdom i velikim tirkiznim kamenom. Europljani su je često interpretirali kao simbol vlasti nad četiri kraljevstva kojima je vladao Sulejman Veličanstveni, a to su Azija, Grčka, Trabzon i Egipat. Mlečani su krunu, zajedno sa sedlom ukrašenim draguljima čija je vrijednost iznosila 100 dukata, dopremili morem u Ragusu, današnji Dubrovnik. Zatim je konvojem naoružane straže, koji je poslao Ibrahim-paša, prevezena u Istanbul.⁸⁵ Kaciga je navodno koštala više od 100.000 dukata i smatra se da ju je izradio 1532. godine venecijanski umjetnik po imenu Luigi Caorlini. Iako se tvrdi da ju je Sulejman nosio samo jednom, tijekom prijema austrijske delegacije, u osmanskim arhivima nema podataka koji potvrđuju dolazak ovog predmeta u Istanbul. Međutim, postoji gravura iz 1532. godine koju je izradio anonimni Venecijanac, a 1535. je kopirao Agostino Veneziano, prikazujući figuru koja nosi fantastičnu kacigu sastavljenu od četiri reda. U tu je kacigu upisano ime Sulejmana, no autentičnost ovog djela ostaje vrlo spekulativna.⁸⁶ Navodno je čuvana u škrinji od ebanovine obloženoj baršunom⁸⁷ (Slika 8).

⁸² Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 146.

⁸³ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 93.

⁸⁴ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 94.

⁸⁵ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 68-69.

⁸⁶ Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 114.

⁸⁷ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 219.

Strani putopisci nam otkrivaju kako su žene plele kosu te ju ukrašavale biserima, zlatnom dugmađi, draguljima i iglama izvezenim cvijećem.⁸⁸

Pokrivala za glavu imala su važnu simboličku ulogu u razlikovanju šire populacije od elitnih slojeva. Pokrivala koja su nosile žene iz plemićkih krugova i imućnijih slojeva bila su složenija i raskošnija u odnosu na pokrivala koja su nosile ostale žene.⁸⁹ Nakit za glavu koji su nosile žene tijekom 19. stoljeća varirao je ovisno o njihovom društvenom statusu i dobi. Zrele žene preferirale su dijamante oblikovane u pčele, leptire, zvijezde ili nakit inspiriran ljubičicama ili cvjetovima tikvica. Mlađe žene obično su nosile kapu od baršuna ili satena ukrašenu zlatnim koncem, na koju su pričvrstile veći dijamantni nakit, a potom dodavale viseće dragulje sprijeda. Također su birale kapu u obliku polumjeseca na koju su pričvršćivale pticu ili leptira *en tremblant*⁹⁰, postavljale viseći dijamantni komad sa strane, a lice su okruživale dugim nakitom koji je visio s kape, ponekad koristeći ovaj posljednji element kao ogrlicu ili čak narukvicu prema vlastitoj želji. Djeca su nosila zaobljenu kapu od baršuna ili satena s ravnom gornjom stranom, ukrašenu zlatom i perlom na vrhu, često dodatno ukrašenu nizom bisera koji su se vezali ispod brade.⁹¹

Poznato je bilo da su žene nosile *hotoz*, mali ukrasno pokrivalo za glavu, dostupno u raznim bojama i oblicima koji se nosi kao modni dodatak na ženskoj kosi.⁹² Ovo pokrivalo karakteristično za 17.stoljeće gotovo uvijek je bilo ukrašeno dijademima i broševima od dragulja. *Hotoz* je opstao sve do 19. stoljeća kao dio osmanske mode.

Osim gore navedenog, također su pronađeni primjerci traka za kosu poznatih kao *çatmalar*. Ove trake su rađene slično kao i rupčići, ali s intenzivnijom upotrebom šarene svile. Imaju jednostrani oblik s obloženom stražnjom stranom, što je specifično s obzirom na njihovu namjenu za sprečavanje znojenja, apsorpciju ulja i smanjenje oštećenja kose. Nažalost, nije jasno dokumentirano kako su se koristile, s obzirom na čestu nepouzdanost opisa osmanskih žena iz 19. stoljeća, posebno kada su takvi opisi nastali od strane Europljana.⁹³

⁸⁸ Moryson, Fynes. *The Itinerary of Fynes Moryson in Four Volumes (1605–1617)*, IV. (Glasgow: MacLehose and Sons Publishers to the University of Glasgow, 1908), 227.

⁸⁹ İpşirli Arçit, *Clothing and fashion in Istanbul*

⁹⁰ Jedna značajka osmanskog dizajna je broš *en tremblant*, koji sadrži skrivenu šarku koja omogućuje da se dragulj pomiče dok nositelj broša hoda. Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 277.

⁹¹ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 266.

⁹² TDK Sözlükleri, *Hotoz*.

⁹³ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 187.

Žene su običavale nositi broševe. Broš je komad nakita koji se pričvršćuje za odjeću iglom ili kopčom na kojoj se nalazi pločica od plemenitih kovina, emajla ili dragog i poludragog kamenja⁹⁴ (Slika 9).

U svojoj riznici, sultan Abdulhamid II (1876.-1909.) sačuvao je izvanrednu kolekciju nakita koji je odražavao izvanredan ukus i raskoš osmanske umjetnosti. Među ovim dragocjenostima nalaze se i neki od najimpresivnijih primjeraka broševa, koji su se isticali po svojoj originalnosti i bogatstvu dizajna. Galerie Georges Petit nam donosi popis broševa koji su činili mali dio te kolekcije, među kojima su broš s četvrtastim fasetiranim smaragdom, okružen velikim briljantima; veliki broš sa smaragdom okruženim krugom briljanata i ruža, te podržava briljant s kojeg visi velika kruška od *cabochon* smaragda.; broš s četvrtastim fasetiranim smaragdom, okružen velikim briljantima; broš koji simulira deblo u emajliranom zlatu s ornamentima u svijetlim i ružičastim bojama; broš oblikovan od zlatnog snopa koji podupire brojne briljante u raznim oblicima i smaragde u obliku kruške (Slika 10).⁹⁵

Kada govorimo o nakitu koji je nošen na području glave valja spomenuti i da su mladenke običavale nositi veo koji bi prekrivao mladenkino lice te bi bio ukrašen cvijećem i svijetlim draguljima. Na kosu, koju bi plele u sedam redova, stavljale bi zlato i bisere.⁹⁶

Ogrlice

Ogrlica je bila neizostavan dio mode osmanskih žena.

U osmanskom razdoblju, ogrlice su se nazivale *boğazaltı*. Izrađivale su se uglavnom od zlata ili srebra, a za njihov ukras koristilo se dragocjeno kamenje. Ogrlice koje su se sastojale od niza dijamanata na bijelom zlatu ili platini nazivale su se *akarsu* što ih je razlikovalo od klasičnih osmanskih ogrlica. Nadalje, ogrlice bez kamenja, izrađene u obliku lanca od zlatnih ili srebrnih prstenova, nazivale su se *kordon* ili *kostek*. Ogrlice izrađene od pet vrsta zlata spojenih zajedno nazivale su se *beşibiryerde*⁹⁷, dok su one s dvadeset vrsta nazivane *yirmilik siyeç gerdanlık*. Ogrlice sastavljene od šest *beşibiryerde* nazivane su *kayma gerdanlık*⁹⁸.⁹⁹

⁹⁴ broš. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 15.5.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/bros>>.

⁹⁵ Galerie Georges Petit, 8-9.

⁹⁶ Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*. 16.svezak, 18.

⁹⁷ Prijevod na hrvatski: *pet na jednom mjestu*

⁹⁸ Prijevod na hrvatski: *klizna ogrlica*

⁹⁹ Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 740.

U riznici Topkapı palače nalazi se primjer *gerdanlık* ogrlice iz 16. ili 17. stoljeća koja predstavlja rijedak primjerak preživjelog nakita iz tog doba te se ističe svojim jedinstvenim dizajnom. 69 pojedinačnih dijelova je napravljeno od čistog zlata i oblikovano u kalupima, s komadima od perle umetnutih između „bodlji“ koje vise s lanca. Zanimljivo je napomenuti da se za izradu ove ogrlice nije koristilo drago kamenje, koje je inače često prisutno kao osnovni element u osmanskome ženskom nakitu (slika 11).¹⁰⁰

U Galerie Georges Petit se nalazi nekoliko izvanrednih primjeraka ogrlica. Jedna od njih je ogrlica sastavljena od dvadeset i jednog velikog dijamanta, ukrašena crnim emajlom i zlatnim prstenovima (slika 12). Drugi primjerak je prekrasna ogrlica sastavljena od tri reda dragog kamenja. Prvi red su niz briljanata na koje se u drugom redu vežu dijamanti ali u rjeđem sastavu. U trećem redu se nalazi devet fasetiranih smaragda u obliku kruške koji su povezani s prvim redom briljanata (slika 13).¹⁰¹

Naušnice

Naušnice su bile iznimno popularan modni detalj među osmanskim ženama. Osmanski draguljari koristili su izraz stopa za mjerenje dužine privjeska naušnice, a neke naušnice su mogle imati i do deset privjesaka. U 17. i 18. stoljeću popularne su bile naušnice s tri privjeska.¹⁰² Nazivane su *üç ayaklı*. Osim njih postojale su *çift sallantılı* i u obliku suza. Mogle su biti i rađene od jednog ali i od pet velikih dragih kamena, u sferičnom obliku. Takve naušnice su se zvale *gül küpe*. Rađene su od bisera, rubina, smaragda i dijamanta.¹⁰³ U Topkapı palači sačuvana su dva prekrasna primjerka naušnica od smaragda. Jedan par naušnica je u obliku visećih gvozdova i oblikovane su od jednog smaragda. Zlatni dijelovi, koji spajaju prsten i gvozdove su prekriveni crvenim emajlom što je bilo tipično za osmansko ukrašavanje i kombinaciju crvene i zelene boje (slika 14). Drugi par naušnica u središnjoj kružnoj rozeti ima veliki dijamant koji je okružen manjim dijamantima, te njih okružuje sedam visećih smaragda (slika 15).¹⁰⁴

¹⁰⁰ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 96.

¹⁰¹ Galerie Georges Petit, 4-5.

¹⁰² Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 292.

¹⁰³ Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 740-741.

¹⁰⁴ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher Vol 2*, 17.

Narukvice

Najpopularnije su bile zlatne narukvice i uvijene narukvice. Zlatna narukvica nije služila samo kao jednostavan ukras, već i kao investicija koja se mogla lako prodati, djelujući tako kao oblik osiguranja za vlasnicu. Drugi najpopularniji tip bio je uvijena narukvica, koja zadržava svoju popularnost i danas. Jedan red dijamanata koji tvori narukvicu, slično današnjim teniskim narukvicama, i sličan stil korišten za ogrlice, bio je poznat pod nazivom *akarsu* zbog svoje sličnosti s potokom vode. Narukvice su se nosile po jedna na svakom zapešću ili čitav niz na jednom zapešću. Ilustracija iz 17. stoljeća prikazuje elegantne, masivne zlatne narukvice ukrašene rubinima i smaragdima (slika 16). Ostali popularni stilovi uključivali su narukvice s prirodnim motivima i *divanhane* narukvice.¹⁰⁵

Osmanske narukvice, izrađene od metala, često su služile kao zaštita od *nazara*, bolesti ili kao ukras. Motivi korišteni na ovim narukvicama bili su vrlo bogati i raznoliki: mjesec i zvijezde, Sulejmanov pečat (šestokraka zvijezda), *rumi* i *hatai* dizajni, cvjetni motivi, te natpisi s zaštitnim značenjem poput *Maşallah* ili *Hafiz*.¹⁰⁶

Prstenje

Od ranog razdoblja islama, prstenje od raznih metala, posebno zlata i srebra, korišteno je i kao pečat i kao nakit. U srednjovjekovnim islamskim državama, prsten je bio simbol dominacije. Na njima su bili ugravirani simboli loza kalifa, sultana i vladara, a često su korišteni i kao pečati. Prstenje vladara izrađivalo se od zlata i ukrašavalo dragim kamenjem poput rubina, tirkiza i smaragda.¹⁰⁷

Osmanlije su u svojoj dugoj povijesti koristili i prsten za streličarstvo, poznat kao *zihgir*, koji se nosi na palcu desne ruke s funkcionalnim i estetskim svrhama (slika 17). Osim što omekšava kožu palca i pruža zaštitu tijekom napinjanja luka, *zihgir* je također važan simbol u tradiciji streličarstva. Izrađen od različitih materijala poput kitove kosti, volovskog roga, ili čak dragog kamenja, *zihgir* je bio neizostavan dio streličarske opreme u mnogim kulturama, uključujući i osmansku.¹⁰⁸ Jedan od primjera *zihgira* koji je sačuvan do danas je izrađen u osmanskome ili mongolskom stilu, obojen svijetlozelenom bojom i ukrašen zlatnim aplikacijama dok je unutrašnjost ukrašena geometrijskim oblicima izrađenim od zelenog dragog kamenja.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 296.

¹⁰⁶ Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 741.

¹⁰⁷ Mustafa Sabri Küçükaşçi, "Yüzük" *İslam Ansiklopedisi* (2013), 55-57

¹⁰⁸ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 236.

¹⁰⁹ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 113.

Prstenje koje su preferirale nositi žene je bilo klasičnog oblika, s naglaskom na velikom dijamanu smještenom u središtu, poznato kao *Divanhâne Civisi* (slika 18). Također su se koristili prstenovi s pečatima, čiji su kameni, poput rubina i smaragda, bili ugravirani radi dodatnog ukrasa i simbolike.¹¹⁰ Osim toga, jedan od najpopularnijih tipova je bio *gül yüzük*, koji se sastojao od centralnog dijamanta brušenog u obliku ruže, okruženog nizom manjih dijamanata. Ovo prstenje, koje je postalo popularno nakon 18. stoljeća, bilo je vrlo rašireno u prvoj polovici 20. stoljeća i imalo je posebno mjesto u mladenkinom mirazu.¹¹¹ Prema nekim izvorima žene iz imućnih obitelji nosile bi i pet do šest prstenova istovremeno.¹¹² Osobito bliski krugovi sultanu, uključujući službenike harema kao što su eunusi, nisu bili isključeni iz prakse nošenja prstenja.¹¹³

Odjeća i cipele

Sultani nisu nosili nakit na način kao europski vladari. Njihovi ukrasi bili su uglavnom ograničeni na odjeću. Primjerice, nosili su pojaseve ukrašene draguljima i zlatne turbane.¹¹⁴ Pojasevi su izrađivani od serija povezanih ploča od bjelokosti, često obloženih crnim organskim materijalom i zlatom te ukrašeni draguljima. Jedan od pojaseva od bjelokosti u Riznici Topkapı Palače sastoji se od četiri duge i tri kratke ploče povezane nizom sitnih dijelova koji omogućuju fleksibilnost (slika 19). Ploče imaju trolisne režnjeve na svojim gornjim i donjim rubovima, a u sredini svake ploče nalazi se uzdignuta manja jedinica istog oblika, te se tako stvara stepenasti efekt. Pojas se pričvršćuje nizom petlji koje drži igla.¹¹⁵ Još jedan pojas koji se nalazi u Riznici datira s kraja 16. stoljeća i izrađen je od ovalnih i izduženih ploča od sedefa, ukrašenih malim zlatnim diskovima i reljefnim cvjetnim motivima. Ploče su povezane srebrnim okvirom i pričvršćene na kožu. Na jednom kraju kože nalazi se pravokutna ploča s kopčom, dok se na jednoj od ovalnih ploča nalazi kuka s koje vise mali zlatni privjesci (slika 20).¹¹⁶

¹¹⁰ Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, 113.

¹¹¹ Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 739-740.

¹¹² Yarman, *Osmanlı döneminde mücevher*, Vol.2 49.

¹¹³ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 235.

¹¹⁴ Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 120.

¹¹⁵ Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 140.

¹¹⁶ Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 144.

Pojaseve je moguće grubo klasificirati prema materijalu izrade: metalni pojasevi i kopče, pojasevi od tkanine s metalnim kopčama, pojasevi od vrijedne tkanine izvezene zlatnim nitima, te pojasevi s pojedinačnim kamenjem okruženim metalom. Različite pokrajine Anadolije pokazivale su specifične karakteristike u izradi pojaseva. Na primjer, zlatni ili srebrni pleteni pojasevi dolazili su iz Crnomorske regije, gravirani srebrni pojasevi iz Istočne Anadolije, te filigranski pojasevi iz Srednje Anadolije. Pojasevi iz Istanbula bili su posebno cijenjeni zbog vrijedne tkanine i kopči od zlata ili srebra, ukrašenih srebrom, koraljima i drugim kamenjem tehnikom zakivanja.¹¹⁷

Sultani bi zakapčali svoje kaftane sprijeda pomoću dugmadi ukrašenih draguljima ili bi s jednog kraja kaftana na drugi bile provučene niti od čipke, zlatnog konca, mješavine svile i dragocjenih metala i kamenja pomoću kojih bi se spojio kaftan. Nakit na odjeći se brže trošio od onog nošenog na tijelu i većina ih je odstranjena s odjeće pa ih je vrlo malo preživjelo do našeg vremena.¹¹⁸

Dragulji su se također koristili kao ukrasi na cipelama i papučama. Prema d'Ohssonu, Turci su nosili cipele bez pete koje su se zvale *pabuç*. Ženske cipele bile su elegantnije od muških, a one bogatih žena i sultana bile su ukrašene zlatom, srebrom, pa čak i dragocjenim biserima (slika 21). Dok bi šetali vrtom, nosili bi cipele s drvenim dnom ili sandale izrezbarene zlatom i biserima, poznate kao *takunya* s visokim potplatima. Papuče koje su bile izvezene srebrom iznutra i izvana bile su poznate kao *şıp şıp* i postale neizostavan modni dodatak. *Şıp şıp* izrađene posebno za nevjeste, bile su ukrašene srebrnim nitima, a dragocjeni dragulji poput bisera, rubina, smaragda i dijamanata bili su umetnuti u njih.¹¹⁹

¹¹⁷ Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 739.

¹¹⁸ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 242.

¹¹⁹ Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, 738.

Oružje

Oružje je sredstvo namijenjeno za ubijanje, onesposobljavanje ili razaranje ciljeva, korišteno od strane oružanih snaga u borbama ili ratovima kako bi nanijeli protivniku gubitke u ljudstvu ili materijalnim dobrima. Postoje različite podjele oružja, kao što su hladno i vatreno, za borbu iz blizine i daljine, te konvencionalno i nekonvencionalno, s time da pojedine vrste oružja mogu pripadati u više skupina. Pod hladno oružje spadaju mačevi, samostrijeli, sjekire, bodeži, sablje i dr. Vatrenim oružjem smatramo topove, puške i pištolje.¹²⁰

Osmanske oružane snage bile su podijeljene u korpuse, od kojih je svaki imao specifičnu funkciju, koristio određena oružja i nosio posebne odore i pokrivala za glavu. Umjetnici *Ehl-i Hiref*, specijalizirani za proizvodnju oružja i oklopa, pripadali su društvima koja su izrađivala mačeve, bodeže, korice, lukove, strijele, buzdovane, štitove, topove i puške. Proizvođači mačeva su bili podijeljeni u dvije jedinice. Prva je bila *şimşigeran*, koji su izrađivali obične mačeve, a druga *dimişkeran*, koji su proizvodili oštrice od damask čelika.¹²¹

Raznovrsne tehnike i metode su se koristile za ukrašavanje oružja i oklopa. Bojanje se primjenjivalo za bojanje dijelova ili cijele površine predmeta, dok se patiniranje metala postizalo toplinom ili kemijskim sredstvima. Pozlaćivanje i posrebranje koristili su se za nanošenje tankog sloja zlata ili srebra na površinu predmeta. Inkrustacija i umetanje često su se primjenjivali na drvenim i metalnim površinama oružja, koristeći materijale poput zlata, srebra, slonovače i sedefa. Graviranje se koristilo za rezbarenje dekorativnih uzoraka u metal, dok je emajliranje uključivalo upotrebu staklene paste fiksirane na metalnu pozadinu. Tehnike poput izrezivanja, perforacije i reljefnog obrađivanja metala također su bile uobičajene.¹²²

¹²⁰ Oružje. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.

<https://enciklopedija.hr/clanak/oruzje>

¹²¹ Atıl, *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*, 147.

¹²² https://www.metmuseum.org/toah/hd/dect/hd_dect.htm pristupljeno poveznici 22.5.2024.

Podjela osmanskog oružja

U sljedećem ulomku dat ćemo kratak prikaz osnovnog hladnog oružja koje se najčešće koristilo u Osmanskom Carstvu. Usredotočit ćemo se na najvažnije vrste oružja, njihovo ukrašavanje i značaj unutar vojne i kulturne povijesti carstva. Posebnu pažnju posvetit ćemo estetskim karakteristikama, koje ne samo da su bile funkcionalne, već su često predstavljale umjetnička djela koja su odražavala bogatu tradiciju i majstorstvo osmanskih zanatlija.

Hançer je zakrivljeni nož dužine 30-35 cm s jednom ili dvije oštrice. Razlikuje se od ravnih noževa s dvostrukom oštricom i koristi se više u borbama jedan na jedan nego na bojnopolju. Hançer se nosi u koricama zataknut za pojas ili obješen o remen. Zbog zakrivljenosti omogućava lakše i učinkovitije ubadanje. Najstariji primjeri potječu iz 2. tisućljeća prije Krista u semitskim civilizacijama Mezopotamije. Posebno su ga razvili Arapi i postao je simbol muslimanskog plemstva, proširivši se u sve zemlje s prisutnim islamom.¹²³

Sačuvan je primjerak takvog jednog noža iz 16. stoljeća, duljine 31,5 cm. Drška je izrađena od kamenog kristala sa zlatnim cvjetnim ukrasom, dok je plava čelična oštrica ukrašena zlatnim arabeskama i cvjetnim spiralama te sadrži osam tirkiza i jedan rubin (slika 22).¹²⁴

Turci su posebno cijenili mač među oružjem i stekli su slavu zbog svoje vještine u njegovom korištenju. Mač, *kılıç*, ima mnogo važnije mjesto u društvenom i religijskom životu turskih naroda nego bilo koje drugo ratno oružje. U Osmanskom Carstvu, ceremonija nošenja mača bila je ključan obred prilikom proglašenja sultana, simbolizirajući vladarsku moć. Ovaj običaj se nastavio sve do kraja Osmanskog Carstva, nalik ceremoniji krunidbe kraljeva.¹²⁵

Mač se sastoji od drške, poznate kao *kabza*, i oštrice, koja se naziva *namlu* ili *taban*, a na kojoj je često ugravirano ime majstora ili vlasnika. Između drške i oštrice nalazi se *balçak*, koji osigurava udoban hvat i sprječava klizanje ruke prilikom udarca. Oštrica se čuva u koricama, obično drvenim prekrivenim kožom, i nosi se pričvršćena za pojas ili rame.¹²⁶

Krasan primjerak mača koji odražava majstorstvo zlatara tog doba je mač Sulejmana Veličanstvenog. Drška ovog mača je presvučena ljubičastim baršunom, dok su na njoj, s obje strane, detaljno izrađene riblje figure od zlata. Vrh mača je ukrašen zlatom, preko kojeg su

¹²³Çoruhlu, Tülin. "Hançer" *İslam Ansiklopedisi* (1997), 548-550.

¹²⁴Rogers i Ward, *Topkapı Sarayı Hazineleri*, 159.

¹²⁵Hilmi Aydın, *Sultanların silahlari*, 56.

¹²⁶Nebi Bozkurt. „Kılıç“ *İslâm Ansiklopedisi* (2022), 405.-407.

postavljeni rubini i tirkizi. *Balçak* mača također je izrađen od zlata, dok su rubini i tirkizi smješteni u središtu. S mača vise tri narukvice od zlata, koje su ukrašene rubinima i tirkizima, dodatno obogaćujući estetsku vrijednost ovog izuzetnog primjerka.¹²⁷

Jatagan

Turski jatagani, koji su se pojavili u drugoj polovici 16. stoljeća, bili su široko korišteni u osmanskoj vojsci. Drške su često bile izrađene od slonovače, a na oštricama i koricama nalazili su se prekrasni srebrni ukrasi. Osim po svojoj oštrini i čvrstoći, jatagani su također cijenjeni kao umjetnička djela. Njihov oblik, konstrukcija i dimenzije razlikuju se od drugih mačeva. Vrh drške razdvaja se u dva široka uha, koja sprječavaju ispadanje iz ruke tijekom borbe. Drška je u obliku slova "Y" i spaja se s oštricom ispod širokog i debelog metalnog prstena. Oklop drške rađen je od srebra ili mesinga i ukrašen dragim kamenjem poput koralja, smaragda i rubina.¹²⁸

U Zagrebu u privatnom vlasništvu nalazimo jedan primjerak jatagana dugog 76.5 cm. Držak je rađen od svijetle, žućkaste kosti a na nastavku drška nalazi se po jedno zrno koralja. Dekoracije su zlatne, te sve, osim dva okrugla ornamenta, sadržavaju natpise na osmanskome turskom, perzijskom i arapskom. Jatagani s ovako obilnim dekoracijama su rađeni za bogate i ugledne naručitelje (slika 23).¹²⁹

Sjekira se kroz povijest koristila kao alat za kućanske poslove poput sječenja, lomljenja i komadanja, ali i kao ratno oružje. No, njena uporaba u ratnim sukobima možda je bila češća. 7.str. ¹³⁰ Imamo sačuvana dva primjerka sjekira od kojih je jedan primjerak sjekira koja je ukrašena *rumi* motivima, a ona pokraj nje sadrži natpis riječi "Ali" ispisan recipročnim slovima (slika 24).

Osim hladnog oružja koje je obilno ukrašavano zlatom, srebrom i dragim kamenjem, isto se činilo i sa štitovima, kacigama te čak i opremom za konje. Knjige sadrže ilustracije raznih vrsta sedla, uzdi i stremenja ukrašenih različitim dragocjenostima poput jednostavnog zlata, rubina i smaragda, tirkiza i bisera, te kombinacija tih materijala.

¹²⁷ Hilmi Aydın, *Sultanların silahları* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2012), 79.

¹²⁸ Hilmi Aydın, *Sultanların silahları*, 160.

¹²⁹ Tatjana Paić-Vukić, "Natpisi na zagrebačkom jataganu" *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 31, (2013), 217-218.

¹³⁰ Ahmet Karadoğan, "Balta kelimesinin kökenine dair" *Dil dergisi* (2013), 7.

U Topkapı palači se nalazi jedan štit s kupolastim, pozlaćenim željeznim središnjim dijelom na kojem su složene dekoracije s *rumi* svicima. Obogaćen je rubinima i tirkizima u središtu dok se na vanjskom rubu nalaze kineski oblaci (slika 25).¹³¹

¹³¹ Irepoğlu, *Imperial Ottoman Jewellery*, 167.

Zaključak

Nakit u osmanskome društvu imao je mnogostruku funkciju. Nosili su ga svi slojevi društva, ali je vrsta, oblik i materijal nakita varirao ovisno o društvenom statusu i bogatstvu nositelja. Na dvoru i među elitom, nakit je bio izrađen od najfinijih materijala poput zlata, srebra i dragog kamenja, često bogato ukrašen i sofisticirano izrađen. Osim svoje dekorativne uloge, nakit je imao i praktičnu funkciju. Zbog svoje vrijednosti, zlato i dragocjeni kamenje korišteni su kao oblik ekonomske sigurnosti, služeći kao oblik prenosive imovine koja je mogla biti prodana ili zamijenjena u vremenima financijskih poteškoća. Osmanski nakit odražavao je kulturnu raznolikost Carstva. Utjecaji iz različitih dijelova carstva bili su vidljivi u dizajnu i tehnikama izrade nakita. Majstori zlatarstva izradili su predivne komade koristeći složene tehnike poput filigrana, graviranja i emajliranja. Motivima inspiriranim prirodom, religijom i svakodnevnim životom, osmanski nakit predstavljao je sintezu različitih umjetničkih tradicija.

Topkapi palača nije bila samo administrativno središte već i dom jedne od najvećih islamskih riznica koja je danas muzejski kompleks bogat kulturnim i povijesnim artefaktima. Riznica sadrži predmete iz različitih dijelova svijeta, uključujući kineski porculan, njemačke satove i ruske bibelote, što svjedoči o globalnim vezama i kulturnoj razmjeni Osmanskog Carstva. Razvoj osmanskog draguljarstva prikazan je kroz nekoliko stoljeća, naglašavajući važnost političke stabilnosti i ekspanzije Carstva za napredak umjetnosti. Dok je u 14. i 15. stoljeću bilo malo sačuvanih predmeta, 16. stoljeće donosi procvat osmanske izrade nakita, osobito pod vladavinom Sulejmana Veličanstvenog. U ovom periodu, osmanski nakit razvija prepoznatljiv stil, reflektirajući bogatstvo i moć Carstva. U 17. stoljeću, unatoč unutarnjim krizama, Osmansko Carstvo nastavilo je održavati luksuzan životni stil i proizvodnju dragocjenih predmeta. Period Lale devri predstavlja vrijeme kulturne renesanse, inspirirane europskim utjecajima. Putopis Evlije Čelebija pruža nam detaljan uvid u bogatstvo i raznolikost zanata, posebno draguljarstva, u Istanbulu.

Kroz ovaj rad istražili smo raznolike aspekte osmanskog nakita, uključujući načine izrade, klasifikaciju i povijesne izvore materijala. Na temelju povijesnih zapisa i pregledanih primjeraka, jasno je da su dragocjeni metali i dragulji imali značajnu ulogu ne samo u osobnom ukrašavanju nego i u prikazivanju moći i prestiža osmanskih sultana i elite.

Predmeti ukrašeni dragim kamenjem iz riznice Topkapi palače, poput zlatnih i srebrnih posuda, bokala, čaturica i pišaćeg pribora, pokazuju široku primjenu draguljarske umjetnosti u svakodnevnom životu i ceremonijalnim prilikama. Svaki predmet nosi sa sobom priču o vještini majstora, kulturnim utjecajima i estetskim preferencijama vremena u kojem je nastao.

Ogrlice, naušnice, narukvice i prstenje izrađeni su s izuzetnom pažnjom i detaljima i često su rađeni od dragocjenog kamena poput dijamanta, smaragda i rubina. Njihova izrada i dizajn varirali su ovisno o modnim trendovima, regionalnim specifičnostima i individualnim preferencijama, ali su uvijek odražavali bogatstvo i kulturno nasljeđe Osmanskog Carstva.

Prstenje, koje su nosili i muškarci i žene, imalo je ne samo estetsku funkciju već je često služilo kao pečat. Žene su također nosile složene broševe i ukrase za kosu koji su dopunjavali njihovu cjelokupnu pojavnost, dok su pojasevi ukrašeni draguljima bili znak luksuza i moći. Odjeća i obuća u osmanskoj kulturi često su bili ukrašeni draguljima, što je dodatno naglašavalo bogatstvo i raskoš nositelja. Iako je većina nakita na odjeći vremenom nestala zbog trošenja i prodaje u teškim vremenima, preživjeli primjerci pružaju uvid u luksuz i estetske standarde tog doba.

Osmansko oružje nije bilo samo funkcionalno, već i estetski vrijedno. Posebna pažnja posvećena je ukrašavanju oružja tehnikama kao što su pozlaćivanje, posrebrenje, inkrustacija, graviranje i upotreba dragog kamena. Ovi ukrasi nisu samo pridavali ljepotu, već su odražavali bogatu tradiciju i majstorstvo osmanskih zanatlija. Oružje, posebno mačevi, imalo je značajnu ulogu u osmanskoj kulturi i simbolici. Na primjer, ceremonija nošenja mača bila je ključan obred prilikom proglašenja sultana, simbolizirajući vladarsku moć. Ono nije bilo samo običan alat za borbu već simbol statusa, kulture i umjetnosti.

Na kraju, iako se veliki dio osmanskog nakita nije sačuvao zbog povijesnih okolnosti, preostali artefakti svjedoče o visokom umjetničkom umijeću i kulturnom značaju nakita u Osmanskom Carstvu.

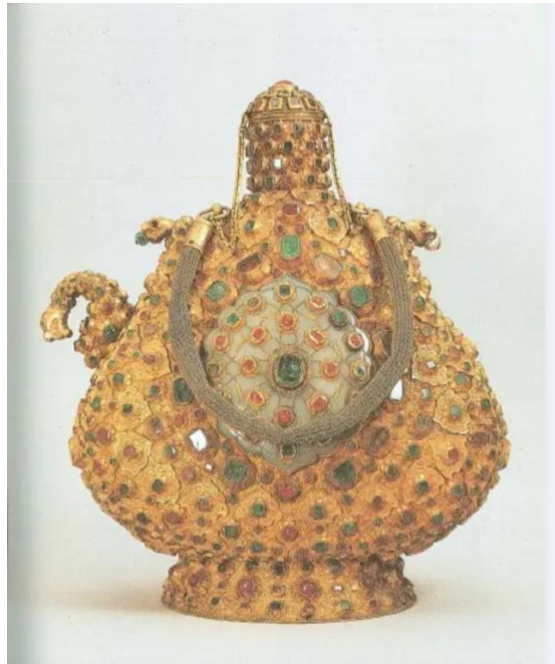
Literatura:

1. Atıl, Esin. *The age of Sultan Süleyman the Magnificent*. Washington: National Gallery of Art, 1987.
2. Aydın, Hilmi. *Sultanların silahları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2012.
3. Bora Rezzan. “19. yüzyıl Osmanlı resim sanatında kullanılan takılar.“ Diplomska rad, Işık Üniversitesi, İstanbul, 2013.
<https://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11729/1032/1032.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Broš. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 15.5.2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/bros>
5. *Catalogue des perles, pierreries, bijoux et objets d'art precieux : le tout ayant appartenu a S. M. le Sultan Abd-ul-Hamid II, dont la vente aura lieu à Paris [a la] Galerie Georges Petit [et a l'] Hôtel Drouot, Galerie Georges Petit, Paris:*
<https://archive.org/details/CatalogueDesPerlesPierreriesBijoux/galerie-catalogue-1911-RTL015220/page/n51/mode/2up> (pristupljeno poveznici 15.5.2024.)
6. Çiçek, Kemal. *The Great Ottoman-Turkish Civilisation. IV izdanje: Culture and arts*. Ankara: Yeni Türkiye, 2000.
7. Çoruhlu, Tülin. “Haçer“ *İslam Ansiklopedisi* (1997), 548-550.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/hancer> (pristupljeno poveznici 23.5.2024.)
8. Eyice Semavi. „Büyük Çarşı“. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul (1992) 507-508
<https://islamansiklopedisi.org.tr/buyuk-carsi--istanbul> (pristupljeno poveznici 10.4.2024.)
9. Howe Lybyer, Albert. “Osmanlı Türkleri ve doğu ticaret yolları“. E.Ü. Edebiyat Fakültesi, *Tarih İncelemeleri Dergisi* III (1987) 141-157.
10. Inalcik, Halil i Quataert Donald. *An Economic and Social History of the Ottoman Empire: 1300-1914*. Cambridge. 1996.
11. İpşirli Arçıt, Betül. “Clothing and fashion in Istanbul (1453-1923)“ *History of Istanbul* (2019).
<https://istanbultarihi.ist/485-clothing-and-fashion-in-istanbul-14531923>
(pristupljeno poveznici 16.3.2024.)
12. Irepoğlu, Gül. *Imperial Ottoman Jewellery: Reading History Through Jewellery*. İstanbul: BKG Yayınları, 2012.

13. Kançal-Ferrari, Nicole. "Topkapı Palace" u *The Great History of Istanbul from Antiquity to the XXIth Century*, Vol. 9, 1-9. Istanbul: İSAM and Kültür A.Ş. Projesi, 2020.
14. Karadoğan, Ahmet. "Balta kelimesinin kökenine dair" *Dil dergisi* (2013), 5-11.
15. Köroğlu Bilge Armatlı, Özelçi Eceral Tanyel i Uğurlar Aysu. „The Story of a Jewelry Cluster in Istanbul Metropolitan Area: Grand Bazaar (Kapalıçarşı)“. *G.U. Journal of Science* (2009): 383-394.
16. Köroğlu Bilge Armatlı, Özelçi Eceral Tanyel i Uğurlar Aysu. „The Story of a Jewelry Cluster in Istanbul Metropolitan Area: Grand Bazaar (Kapalıçarşı)“. *G.U. Journal of Science* (2009): 383-394.
17. Matuz Josef, *Osmansko carstvo*. Zagreb: Školska knjiga, 1992
18. Matuz, Josef. *Osmansko Carstvo*. Preveo Nenad Močanin. Zagreb: Školska knjiga, 1992.
19. Moryson, Fynes. *The Itinerary of Fynes Moryson in Four Volumes (1605–1617)*, IV. Glasgow: MacLehose and Sons Publishers to the University of Glasgow, 1908. <http://www.archive.org/stream/anitinerarycont08morygoog#page/n15/mode/1up> (pristupljeno poveznici 15.5.2024.)
20. Nebi Bozkurt. „Kılıç“ *İslâm Ansiklopedisi* (2022), 405.-407. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic> (pristupljeno poveznici 23.5.2024.)
21. Oružje. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/oruzje> (pristupljeno poveznici 20.5.2024.)
22. Paić-Vukić, Tatjana. "Natpisi na zagrebačkom jataganu" *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 31, (2013), 217-230.
23. Pamuk, Şevket. „The Ottoman Empire in the Eighteenth Century“ *The Atatürk Institute for Modern Turkish History*. 104-116. https://ata.bogazici.edu.tr/sites/ata.boun.edu.tr/files/faculty/sevket.pamuk/2000-eighteenth_century.pdf (pristupljeno poveznici 27.5.2024.).
24. Rogers M.J., Ward R.M. *Topkapı Sarayı Hazinesi. Muhteşem Süleyman Çağı*. Berlin: Avrupa Kültür Kenti, 1988. <https://www.scribd.com/document/370857662/Topkapı-Sarayı-Hazinesi-pdf>
25. Sabri Küçükkaşçı, Mustafa. "Yüzük" *İslam Ansiklopedisi* (2013), 55-57. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yuzuk> (pristupljeno poveznici 13.5.2024.)

26. Şahin, Kaya. "The Ottoman Empire in the Long Sixteenth Century." *Renaissance Quarterly* Vol. 70, No. 1 (2017), 220-234. https://www.jstor.org/stable/26560197?saml_data=eyJzYW1sVG9rZW4iOiIzZDFkMzc3ZS1iY2FmLTQ1ZjktODAwYS05YTkwYmRkNjhlM2IiLCJlbWFpbCI6ImF2dWtvdmljQGZmemcuaHhlcjpbN0aXR1dGlvbkklkeyI6WyJiMTg1NTMxMC05NDljLTQzNGEtYmMyMi00MmUzYjBmZjQzNmEiXX0&seq=6
27. Şerife Dili. "Anadolu'da antik çağ altın ve gümüş takı buluntuları: Araştırmaların aşaması hakkında bir değerlendirme." Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2011.
28. Şevki Yavuz, Yusuf. "Kalem" *İslam Ansiklopedisi* (2001), 243-245. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kalem--kader> (pristupljeno poveznici 23.4.2024.)
29. Sinemoğlu, Nermin. "Ayna" *İslam Ansiklopedisi* (1991), 259-260. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayna> (pristupljeno poveznici 26.4.2024.)
30. Sözen, Metin. *Arts in the age of Sinan : the 400th commemorative year of Mimar Sinan*. Istanbul: Ministarstvo kulture i turizma Republike Turske, 1988.
31. Tarım Ertuğ, Zeynep. "Sorguç" *İslam Ansiklopedisi* (2009), 378-380. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sorguc> (pristupljeno poveznici 28.3.2024.)
32. Tarım, Zeynep, "Topkapı Palace" u *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, 2009: 566-568 https://www.academia.edu/49024544/Topkapi_Palace
33. TDK Sözlükleri, *Hotoz*. <https://sozluk.gov.tr> (pristupljeno poveznici 3.5.2024.)
34. Tezci, Arda Hakkı. "Mücevherde Osmanlı ve günümüz karşılaştırmaları." Diplomska rad, Altınbaş Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2021.
35. Von Hammer, Joseph. *Büyük Osmanlı Tarihi*. 16.svezak.
36. Wolfe, M. W. „The Bazaar at Istanbul.“ *Journal of the Society of Architectural Historians* (1963), 24-28. <http://www.jstor.com/stable/988208>
37. Yarman, Arsen. *Osmanlı döneminde mücevher ve Ermeni kuyumcular. Vol 1*. Istanbul: YKY, 2022
38. Yarman, Arsen. *Osmanlı döneminde mücevher ve Ermeni kuyumcular. Vol 2*. Istanbul: YKY, 2022
39. Yıldırım, Onur. "Transformation of the Craft Guilds in Istanbul (1650-1860)." *Islamic Studies* Vol. 40, broj 1 (2001), 49-66.

Dodaci

Slika 1

Zlatna čaturica

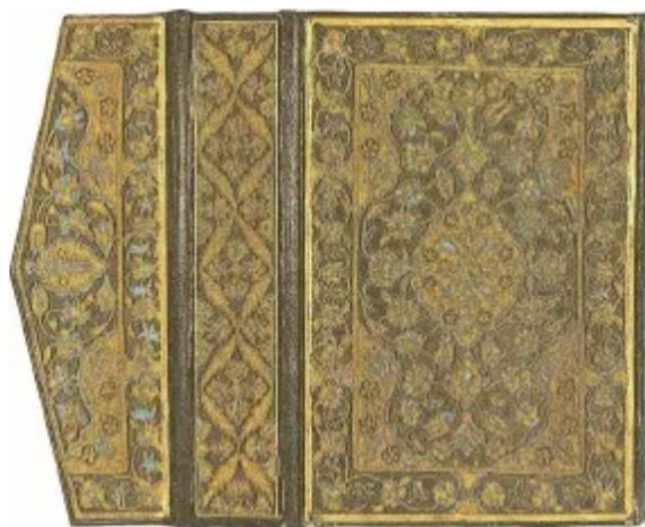
Preuzeto iz Rogers M.J., Ward R.M. *Topkapı Sarayı Hazineleri. Muhteşem Süleyman Çağı* (Berlin: Avrupa Kültür Kenti, 1988), 139.

Slika 2

Kutija za pisači pribor

Preuzeto iz Atıl, Esin. *The age of Sultan Süleyman the Magnificent* (Washington: National Galery of Art, 1987), 131.

102

İç sayfa

Dış sayfa

Slika 3

Svezak Kur'ana

Preuzeto iz Rogers M.J., Ward R.M. *Topkapı Sarayı Hazineleri. Muhteşem Süleyman Çağı* (Berlin: Avrupa Kültür Kenti, 1988), 102-103.

Slika 4

Ogledalo

Preuzeto iz Rogers M.J., Ward R.M. *Topkapı Sarayı Hazineleri. Muhteşem Süleyman Çağı* (Berlin: Avrupa Kültür Kenti, 1988), 157.

Slika 5

Ogledalo rađeno za sultana Sulejmana Veličanstvenog

Preuzeto iz Atıl, Esin. *The age of Sultan Süleyman the Magnificent* (Washington: National Galery of Art, 1987), 139.

Slika 6

Tepe sorgucu

Preuzeto s <https://x.com/ciftpelin/status/824726511504781313/photo/1> 27.5.2024.

Slika 7

Sorguç

Preuzeto s <https://at.pinterest.com/pin/173318285655050101/> 27.5.2024.

Slika 8

Slavna kaciga Sulejmana Veličanstvenog

Preuzeto s <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338723> 27.5.2024.

Slika 9

Broš u obliku tulipana iz kolekcije Nihal Kuyaş

Preuzeto s <https://shaopeng.blog/wanders/odyssey-of-tulips-from-sultans-turban-to-feminine-adornment> 27.5.2024.

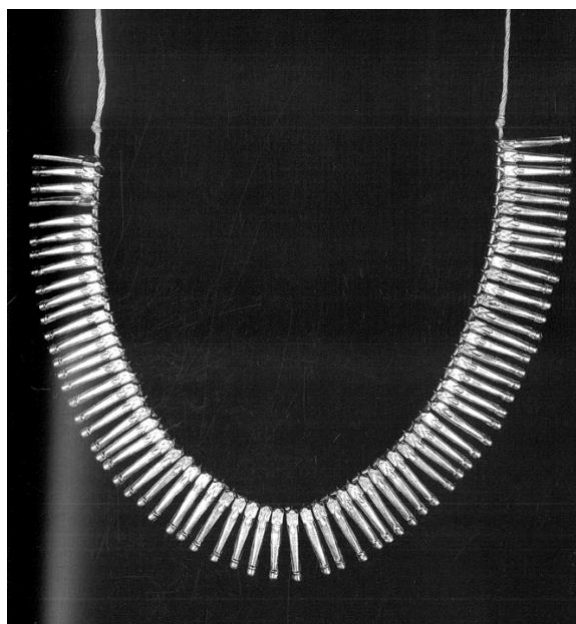

Slika 10

Broš

Preuzeto iz Galerie Georges Petit, Paris

<https://archive.org/details/CatalogueDesPerlesPierrieresBijoux/galerie-catalogue-1911-RTL015220/page/n143/mode/2up> 27.5.2024.

Slika 11

Gerdanlık ogrlica

Preuzeto iz Irepođlu, Gül. *Imperial Ottoman Jewellery: Reading History Through Jewellery*
(Istanbul: BKG Yayinlari, 2012), 289.

Slika 12

Preuzeto iz Galerie Georges Petit, Paris

<https://archive.org/details/CatalogueDesPerlesPierreriesBijoux/galerie-catalogue-1911-RTL015220/page/n83/mode/2up> 27.5.2024.

Slika 13

Preuzeto iz Galerie Georges Petit, Paris

<https://archive.org/details/CatalogueDesPerlesPierreriesBijoux/galerie-catalogue-1911-RTL015220/page/n63/mode/2up> 27.5.2024.

Slika 14

Naušnice

Preuzeto iz Yarman, Arsen. *Osmanlı döneminde mücevher ve Ermeni kuyumcular. Vol 2.* (Istanbul: YKY, 2022), 17.

Slika 15

Naušnice

Preuzeto iz Yarman, Arsen. *Osmanlı döneminde mücevher ve Ermeni kuyumcular. Vol 2.*

(Istanbul: YKY, 2022), 17.

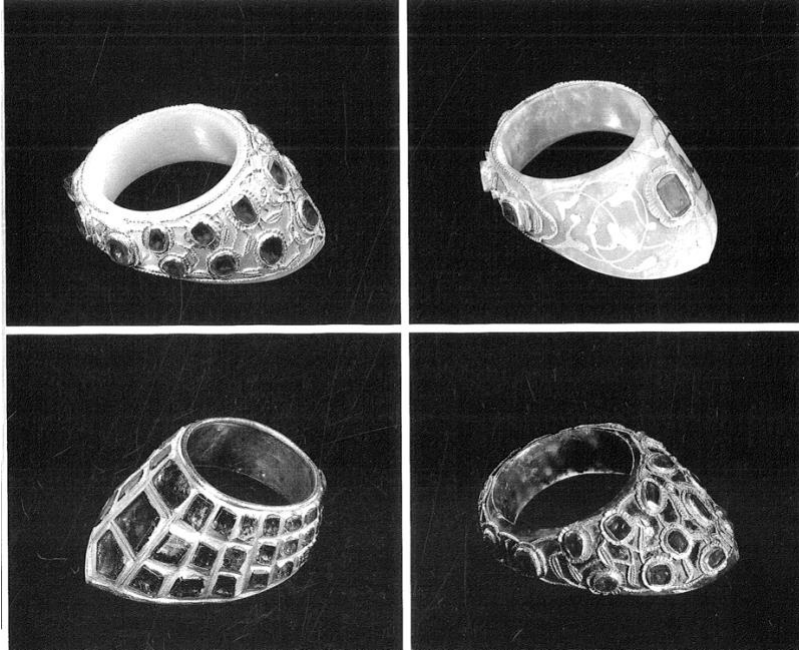

Slika 16

Narukvice

Preuzeto iz Irepoğlu, Gül. *Imperial Ottoman Jewellery: Reading History Through Jewellery*

(Istanbul: BKG Yayinlari, 2012), 297.

Slika 17

Zihgiri

Preuzeto iz Irepođlu, Gül. *Imperial Ottoman Jewellery: Reading History Through Jewellery* (Istanbul: BKG Yayinlari, 2012), 238.

Slika 18

Primjerci *Divanhâne Civisi* prstenja

Preuzeto iz Yarman, Arsen. *Osmanlı döneminde mücevher ve Ermeni kuyumcular*. (Istanbul: YKY, 2022), 113.

Slika 19

Primjerak remena

Preuzeto iz Atıl, Esin. *The age of Sultan Süleyman the Magnificent* (Washington: National Gallery of Art, 1987), 141.

Slika 20

Primjerak remena

Preuzeto iz Rogers M.J., Ward R.M. *Topkapı Sarayı Hazineleri. Muhteşem Süleyman Çağı* (Berlin: Avrupa Kültür Kenti, 1988), 144.

249

Slika 21

Primjerak papuča

Preuzeto iz Irepoğlu, Gül. *Imperial Ottoman Jewellery: Reading History Through Jewellery*
(Istanbul: BKG Yayinlari, 2012), 260.

Slika 22

Primjerak haçera

Rogers M.J., Ward R.M. *Topkapı Sarayı Hazineleri. Muhteşem Süleyman Çağı.* (Berlin: Avrupa Kültür Kenti, 1988), 159.

Slika 23

“Zagrebački” jatagan

Preuzeto iz Tatjana Paić-Vukić, “Natpisi na zagrebačkom jataganu“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Vol. 31, (2013), 228.*

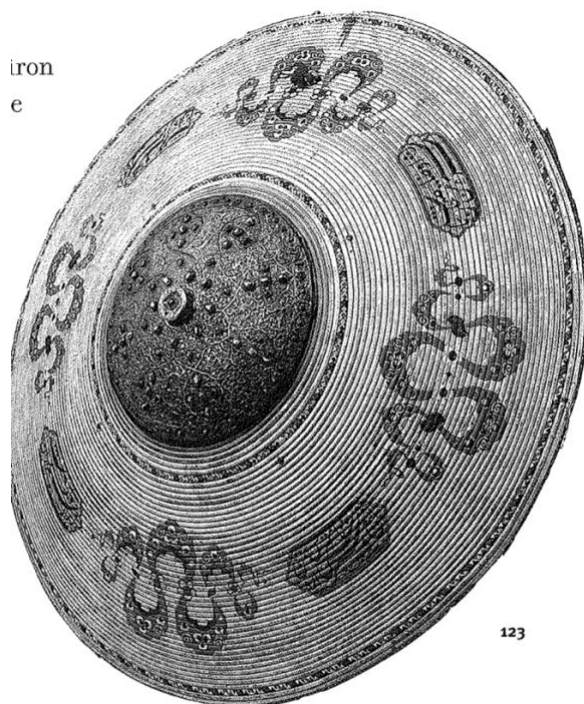

Slika 24

Sjekire

Preuzeto iz Sözen, Metin. *Arts in the age of Sinan : the 400th commemorative year of Mimar Sinan.* (Istanbul: Ministarstvo kulture i turizma Republike Turske, 1988), 282.

iron
e

Slika 25

Štit

Preuzeto iz Irepoğlu, Gül. *Imperial Ottoman Jewellery: Reading History Through Jewellery*. (Istanbul: BKG Yayinlari, 2012), 167.